

I 71361

Gluhomutec

in nja obrazovanje,

z navodom, kako gluhoneme otroke doma izrejati
in v domači šoli poučevati.

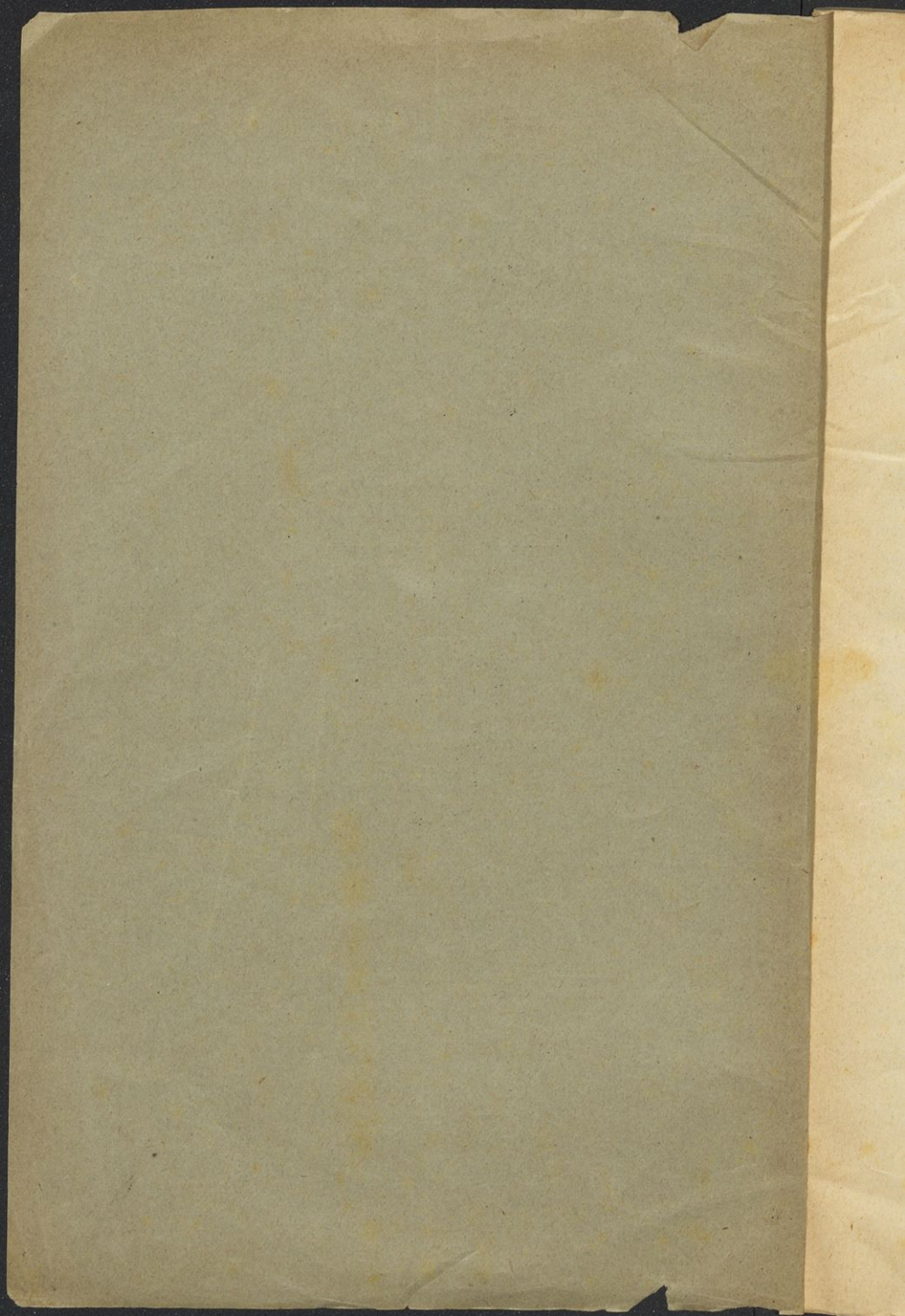
Spisal
Janez Koprivnik,
a. kr. vadilni učitelj v Mariboru.

Ponatis iz „Popotnik a.“

Cena 35 kr.

MARIBOR 1888.

Založil pisatelj. — Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.

Gluhomutec

in nja obrazovanje,

z navodom, kako gluhoneme otroke doma izrejati in
v domači šoli poučevati.

Spisal
Janez Koprivnik,
c. kr. vadnični učitelj v Mariboru.

Ponatis iz „Popotnik“-a.

MARIBOR 1888.

Založil spisatelj. — Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.

Gluhomurec

in njegovih

II

71361

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

MARIBOR 1888

PREDGOVOR.

Bolj in bolj se spoznava važnost, korist in potreba obrazovanja ubogih, gluhonemih revežev. Nalága se že ljudski šoli, da sodeluje pri odrejanju in poučevanju gluhoneme dece. Mnogi učitelji pa niso imeli prilžnosti, da bi se bili seznanili na učiteljskem obrazovališču z načinom, kako se poučujejo gluhonemi otroci in prav ne vedó reševati te nove naloge, če bi tudi radi pomagali omilovanja vrednim gluhonemim revčekom.

Ta okolnost, potem pa večletna skušnja, ki sem si jo pridobil kot učitelj «metodike za poučevanja gluhonemih» na tukajšnjem učiteljšču, in katera me uči, da je tudi učiteljem, v tej metodi poučenim, treba knjižice, ki jim bo v šolski praksi pri izvrševanju njihove naloge, tičoče se poučevanja gluhonemih otrok voditeljica, bili sta mi povod, da sem spisal to delce. Knjižica ima tedaj namen, razen da seznaní čitatelja na kratko s telesnimi in duševnimi lastnostmi gluhomutca in načinom njegovega obrazovanja, biti slovenskim učiteljem kažipot, kako lahko pospešujejo domačo vzgojo gluhonemih otrokih in kako naj poučujejo in vzrejajo take otroke skupno s polnočutnimi v svoji domači šoli ter je pripravljajo na poznejš redni pouk v kaki gluhonemnici.

Ako bo knjižica temu ali onemu izmed slovenske gluhoneme dece pripomogla do boljše odgoje in obrazbe, tedaj je spolnila svoj namen. V to pomozi Bog!

Maribor, o božiču 1887.

Spisatelj.

I. del.

Gluhomutec in nja obrazovanje.

Kaj je gluho nemost?

Gluhoneme imenujemo tiste ljudi, kateri pogrešajo posluha in govora, kateri so gluhi ter ob enem nemi. Da sta gluhost in nemost navadno združeni, je bil človek kmalu zapazil; a dolgo ni spoznal, v kateri zvezi stojita ta dva nedostatka med seboj. Še le v teku časa so odkrili opazovalci gluhomutecev, zlasti učenjaki raznih strok in duhovniki, čisto posebno pa zdravniki, kateri so gluhoneme zdravili ali pa je podučevali, da je nemost posledica gluhosti in sicer gotova posledica, kajti da se nauči človek govoriti, je treba poleg normalnega duha, zdravih govoril in posnemalnega jezika tudi z d r a v e g a s l u h a.

Ako se toraj drugače zdravo in normalno razvito dete gluho rodi, ali če oglušči, prej ko se je naučilo govoriti (vsaj do neke določene mere), ostane nemo. Pa tudi taki otroci, kateri so se jeziku že nekoliko privadili, zopet onemé, ako izgube posluh, prej ko se živo zavedajo govora. Otroci, ki pridejo v 4. do 6. letu ob posluh, navadno popolnoma zopet pozabijo govoriti in razumevati jezik, posebno tedaj, ako take otroke obdajajoče in ž njim občujoče osebe ne zahtevajo, da govore z njimi kakor poprej, dokler so še slišali. Če te toraj nesreča zadene, da ti oglušči že govoreč otrok, dosledno zahtevaj od njega, naj s teboj g o v o r i in ne k a ž e z r o k o m a, namesto da bi govoril, kar taki otroci radi storé; nove besede in stavke mu pa izgovarjaj, med tem ko ti gleda na usta in v obraz, počasi in izrazito, da ga navadiš spoznavati na ustih in obrazu, kaj si povedal; sploh se mnogo bavi z oglušelim otrokom, drugače jezik ginja in otrok počasi umolkne, kar bi bilo zanj prevelika zguba. Bodi si število besed in govornih oblik, katere oglušel otrok rabi, še tako pičlo in omejeno, zanj je prevelik zaklad, posebno, ako ne pride v kak zavod za gluhoneme, ker se zamore z njimi vsaj za silo sporazumevati. In če pride v gluho-nemnico, za polovico hitreje napreduje od onih svojih součencev, ki so prišli v zavod popolnoma nemi.

Govorila, kakor pluća, dušnik, jabolko z glasotvornicama, nebni obloki, jeziček, nosni duplini, jezik, zobje in ustnici so pri gluhonemih v obče normalno razvita in pravilno urejena, le nekoliko slabotna, ker se vsled nemosti premalo vežbajo. Da niso pomanjkljiva govorila, nego pomanjkljivo slušalo: uho vzrok nemosti, je iz tega, kar sem navedel, jasno. Zato tudi vse podrezavanje in reševanje jezika nič ne pomaga, ne da gluhomutecu govora. Če bi se namerilo, kar se pa zelo redko kedaj zgodi, da bi dobil gluhomutec posluh, bi ne

znal takej govoriti, nego s poslušom bi mu še le bil dan pogoj, da se more potem po navadni poti s posnemanjem naučiti govora.

Gledé na to, se je li otrok porodil gluha, ali je še le po porodu oglušel, razločujemo gluhorojene in pozneje oglušele gluhomutce. Včasih se ne da do- ločiti, je li otrok gluha rojen, ali je po porodu oglušel. Za pridobitev govora in za duševni razvoj gluhomutca je pa to ednako.

Otrok, ki je ali popolnoma gluha, ali če je njegov posluš toliko oslabeled, da ne more več razločevati v navadnem govoru posamnih glasov, (samoglasov in soglasov), ta se po navadni poti ne nauči več govoriti, on ostane mutast. Naučé pa se gluhomutci precej razločno govoriti in jezik razumevati v gluhonemnicah; razun tega si prisvoje v teh zavodih obilo koristnih naukov, a poučevanje gluhonemih je silno težavno in trudapolno.

Nahajajo se tudi mutci s sluhom. Najčeščeji so taki, ki so ostali vsled slabouma nemi. Redkeje nahajamo mutce, ki zaradi nepopolnih in pomanjklji- vih govoril ne morejo govoriti. Izjeme pa so taki, ki se niso naučili govoriti, ker so pogrešali posnemovalnega jezika. Eden istih izjemov je najdenček Gašper Hauser, katerega so našli dne 26. majnika leta 1828. v Nürnbergu. Bil je tako zanemarjen, da se kot 14letni deček, niti ni mogel ravno po koncu držati, niti trdno stopati, niti govoriti. Sključeno se je držal, opotečno hodil, ter čisto ne- razumno blebetal. Kakor je pozneje pravil, ko se je naučil jezika, je bil, odkar je mogel pomniti, nekje zaprt, da ni nikdar videl belega dne in nikdar ne sli- šal človeškega govora. Redili so ga s kruhom in vodo. Tuj človek ga je iz ječe vzel in ga na hrbtu nesel pred mesto Nürnberg, kjer ga je pustil ter odšel. Dne 17. oktobra leta 1829. je bila napadla Hauserja neznana zlobna roka ter ga ranila, a ne umorila; dne 19. decembra l. 1833. pa mu je zasadil v graj- skem vrtu v Ansbachu tudi neznan zlobnež tako globoko nož v prsi, da je revež čez 3 dni za rano umrl, 21 let, 7 mesecev in 17 dni star. Kdo so bili Hauserjevi stariši, kje in zakaj je bil zaprt, kdo ga je rešil iz ječe, kdo ga napadal in usmrtil, in zakaj — vse to je dandanes še neodkrita, akoravno so se o njem in njegovi žalostni osodi debele knjige pisale.

Mimogrede še omenim, da zamore človek tudi vsled preburnih duševnih pretresov, kakor prevelikega strahú, nepričakovano velikega veselja, izneñada- joče globoke žalosti in tuge (Caharija); — isto tako, če dobi na določeno mesto glave jak udarec, za nekoliko časa, ali za vselej zgubiti govor.

Stopinje gluhosti.

Med zdravim sluhom in trdo gluhostjo je mnogo stopinj. Heil razločuje z ozirom na stopinje gluhosti med gluhosti 5 vrst.

1. G o v o r r a z l o č u j o č e; to so taki, kateri še slišijo glasno in izrazito izgovorjene besede, če se jim povedo na uho.

2. V o k a l e r a z l o č u j o č e, ki iz glasno in razločno izgovorjenih besed, razločujejo samoglasnike, a ne več soglasnikov; pravi se jim tudi vokalisti. Takih je okoli $\frac{1}{30}$ med vsemi gluhonemimi.

3. G l a s o v e r a z l o č u j o č e; to so tisti, kateri občutevajo nečlenite glasove, kakor petelinovo petje, glas trobente, brnenje strune, bobnanje, zvo- njenje na določeno oddaljenost, glas orgel i. t. d., takih je $\frac{1}{24}$.

4. Močne trušče razločujoče; oni občutevajo le najmočnejše trušče, kakor pokanje topov, zvonjenje, če so blizu zvona, tresk groma i. t. d.; njih je $\frac{2}{5}$ med gluhomutei.

5. Trde glušče, ki ne razločujejo z ušesom ne najmočnejšega trušča; takih je večja polovica gluhomutecev.

Stopinje gluhosti pa ni lahko določiti. Ker ima gluhonem zelo tanko razvit občut v koži, (vsled obilne vaje, ker pogreša posluha) občuteva mnogokrat glasove z občno telesno kožo, (ker jo zadevajo zvočni valovi), dočim opazovalec misli, da sliši. Dasi ni vse jedno, je-li gluhomutec trd glušec, ali če še nekoliko čuje, se vendar noben ne nauči po navadni poti govoriti, če ne sliši navadnega govora. Nekoliko slišočim gluhonemim je ostanek posluha v to korist, da se jim v začetnem pouka govorni glasovi lažje izvablajo, da glasove čisteje izgovarjajo, da se naučé bolj blagoglasno govoriti in da lažje razumevajo, kar se jim pove, slednjič, da je mogoče ostanek posluha z nepristranim vežbanjem v svojem delovanju povzdigniti, ga više izobraziti.

Omenim še gluhosti na stare dni, in one, ki nastopi začasno, n. pr. če se zamašči sluhovod ali ušesna troblja, če smo se dalje časa zdravili s kininom ali morfijem, čeprav ne spada semkaj.

Uzroki gluhosti.

Gluhost je prirojena, ali po porodu slučajno pridobljena. Gledé na to je tedaj razločevati med vzroki gluhosti prvič take, kojim posledica je gluhost pred porodom nastopivša, to je, dete je že na svet prineslo pomanjkljive sluhu služéče organe; in drugič take, kateri so po porodu povzročili gluhost. Prirojeni gluhosti je vzrok: vodenica v možganih, bolehnost ali nepravilnost onih delov možgan, kjer se izmota slušni živec; bolehnost ali nepravilen razvoj slušnega živca, če mu n. pr. manjka ena ali več korenin, če otrpne, se strdi, omehči ali če se posuši; če manjka v notranjem ušesu oblokov, polža ali delov v polžu, če je slušna voda v labirintu pregosta, s krvjo pomešana, ali če je ni; če se napolni labirint s solmi, ki so v telesu; če deloma okosteni ali okameni kožni labirint ali mrenica na okroglem in eliptičnem okeneu. Dalje, če so vzrastki na stenah bobničeve dupline, če je napolnena duplina s krvjo, gnojem ali sluzjem; če so slušne koščice pretrdno med seboj zraščene ali na sosedne dele priraščene, ali če manjkajo; če je ušesna troblja zamaščena ali zaraščena; slednjič, če je bobnič okostenel, če so na-njem vzrastki, če je luknjičast ali če manjka. Kaj je temu krivo, da se slušalo ne razvije pravilno, ampak da pride otrok z eno ali drugo teh napak in nepravilnosti na svet, to se more bolj smatrati nego točno določiti.

K povzrokom nepopolnega in napačnega razvoja slušil in bolezní v sluhalu prištevamo klimatične in zemljiščine razmere, kajti skustvo uči, da je v ozkih dolih s stoječim in mokrotnim ozračjem, s pičlo svitlobo in hitro menjajočo se toplino več gluhonemih, kakor v širokih ravninah; ob jezerih in močvirjih več, kakor v strani od njih; več tam, kjer je voda apnovita, kakor v krajih, kjer je v vodi malo raztopljenega apnenca; isto tako se nahajajo gluhomutei česšeje v severnih in mrzlejih, kakor v južnih in toplejih zemeljskih pasovih. Potem mokra stanovanja; mladost ali visoka starost starišev, njih razuzdano

življenje, njih bolehnost, zlasti na živeih, ali če so škrofulozni, epileptični ali sifilitični; če se mati, dokler je samodruga, vstraši, če žaluje, če ima veliko skrbi, ali če trpi pomanjkanje. Tudi posel in poklic starišev ni brez vpljiva na razvoj slušil.

Pri tkaleih, pekarjih, kolarjih, ključavničarjih (kjer je veden tres, ropot in nabijanje okolu noseče žene), kovačih in mlinarjih (tres, ropot in mokrota*) je več nemih, kakor pri drugih rokodeleih, kjer ni toliko ropotanja, na kmetih več, kakor po mestih; več pri siromašnih ljudeh, kakor pri ljudeh, ki so v boljšem gmotnem stanu. Revščina je sploh eden česčejših vzrokov prirojeni gluhosti. Semkaj še prištevajo prirojeno naklombo h gluhosti, in sorodnost po krvi med očetom in materjo. Znani so namreč slučajji, da se nahajajo v nekaterih rodbinah rod za rodom glušči.

Da vpljiva sorodnost po krvi med roditeljema na razvitek slušala, kažejo te-le okolnosti: Iz statističnih podatkov, katere je predložil Francoz Boudin akademiji znanosti v Parizu, se je baje pokazalo:

1. Več nego $\frac{1}{4}$ vseh gluhonemih, katerim je bil nedostatek prirojen, je iz zakonov, kjer sta bila roditelja med seboj po krvi v rodu. 2. Število gluhonemih raste s stopinjo sorodnosti po krvi. 3. Število gluhonemih raste v isti meri, v kateri veroizpovedanje, nravnost in državni zakoni zakonsko zvezo med sorodniki po krvi olajšavajo.

Med katoličani pride na 3179 ljudi s pravilnim slušalom 1 gluhomutec; protestantje imajo med 2173 slušecimi 1 gluhomutec; pri židih je vsak 673. človek gluhonem; pri zamoreih v severni Ameriki pa pride že na 50 ljudij z zdravim ušesom 1 gluhomutec! — Nek mož je imel 2 ženi, obeh ž njim kot sestranki v rodu. Mož in ženi so bili zdravi, močne, orjaške postave in v dobrem gmotnem stanu. Prva žena je dvakrat porodila, eden otrok je bil gluhonem. Iz drugega zakona je bilo 16 otrok, pa le troje zdravih; 9 jih je prišlo mrtvih na svet, 4 so bili gluhonemi. Po Darwinu je polovica bebecv in zblaznežev po blaznicah na Angleškem in Škotskem iz zakonov med bratranci pa sestrankami.

Več kakor polovica vseh gluhomutecev je prišlo z zdravim ušesom na svet, in so še le po porodu oglušeli. Uho je namreč, posebno v prvi mladosti, tako nežno in občutljivo, da zahteva največjega in najskrbnejšega varstva. Mala brezskrbnost matere, pestinje ali katere druge osebe, ki čuva otroka, — in dete oglušči; s posluhom pa zgubi sposobnost po navadni poti priti do govora in se obraziti, kakor polnočutni ljudje. Kolika nesreča!

Dete pride ob posluh, ako je porod težek; ako ne dobiva redno hrane in ne v potrebni meri; ako mu hrana ni primerna; ako se ne snazi, sploh, če se nja telesna goja zanemarja. Dalje, če je soba, kjer je dete, mokrotna; če je v njej slab in spriden zrak; če je dete v prepihu; če se toplina dete obdajajočega zraka prepogosto ter naglo zmeni; če se dete prehladi, posebno pri kopanju; če se detetu glava premočno strese; če se tresejo tla, kjer zibelj stoji; če se okolu deteta tolče, nabija, ropoče; slednjič, če zobje težko prodirajo.

* V Brestenici nad Mariborom poznam mlinarsko družino, katera ima med 9 otroci 4 glušce. Niti med očetovimi, niti med maternimi sorodniki nimajo gluhih; oče in mati sta zdrava, obitelji ni treba trpeti pomanjkanja.

Pozneje zamore oglušeti otrok, če se mehanično razdere bobnič z zbadanjem v uho ali tlačanjem teles v sluhovod, kakor fižola, graha, koruze itd.; če otrok na glavo pade; če dobi jak udarec na uho; če zadene njegovo uho silovit zvok; (strelanje, pokanje možnarjev in topov, zvonjenje blizu otroka, krik v uho itd.) Vsled premočnega stresa se namreč lahko pretrga bobnič, pokne mrena na okroglem okencu, ali se odtrga stremen z eliptičnega okenca in slušna voda izteče, ali pa se kri vlije v bobničevo duplino. Potem, če se otrok prehladi, zlasti na vratu, spodnem delu trupa ali na podplatih; če se vname slušilo, bodi si vnanje, srednje ali notranje uho; če dobi v ušesu revmatizem, protin ali katar; če zboli na difteriti, škerlatici, osepnicah ali spičkah; dalje po boleznih, pri katerih možgani veliko trpé, kakor vnetje možgan, pritisk krvi na možgane, treslica v živčevju, legar in krč v tilniku, ker te bolezni rade omrtvoudijo slušni živec.

Hill, nadzornik gluhonemnice v Veisenfelsu, eden najizvedeniših strokovnjakov, da se ohrani slušalo zdravo, svetuje to-le:

1. Čuvaj, da si otrok ne rani ušesa z ostrimi orodji, kakor šivankami, pletankami, žreblji; da si ne tlači v sluhovod fižola, graha, peska in drugih takih reči.

2. Ne udari otroka nikdar za uho, sploh varuj glavo močnega stresa.

3. Varuj otroka pred silovitimi zvočnimi utiski; ne vodi ga tedaj blizu zvonov, parostrojev ali na strelišča, na vojaška vajišča itd.

4. Ne nosi deteta, ko si ga vzel iz tople postelje, tja, kjer je prepih, da se ti ne prehladi.

5. Pri navadnih otročjih boleznih, kakor špičkah, škerlatici, oslovem kašlju in osepnicah se strogo drži tega, kar ti je zdravnik naročil.

6. Dajaj svojemu otroku primerno hrano, ter o pravem času, a ne pitaj ga preobilno.

7. Skrbno mu snaži vnanje uho in sploh telo.

8. Ne zamudi, ako zapaziš na slušalu kako napako, posvetovati se o nedostatku z zdravnikom.

Se li more gluhost ozdraviti?

Izkustvo uči, da, če je kdo enkrat oglušel, bodi si, da je deloma ali popolnoma zgubil posluš, le redkokedaj zopet ozdravi, ali se okreпча nja slušalo, niti samo od sebe, niti s pomočjo zdravniške vede in znanosti. Poskušali so zdraviti uho z operacijami, ki so mogoče, z ostrimi oblizi (Pflaster), z mazanjem, z galvanizmom, celo umetna slušala (kakor umetne leče na oko) so vsajali; toda vse ni nič pomagalo. Nekaj malo slučajev je znanih, da je glušec začel slišati in sicer prilično. V mestu Veroni je dobil gluhomutec s palico udarec po glavi, ter jel slišati. Nekega drugega gluhomutca je drgnila strela in mu dala posluš. Zdravnikovo posredovanje in sploh zdravljenje ostane navadno brezvspešno. Da se tako redko kedaj posreči pokvarjeno ali nedostatno slušalo ozdraviti ali preveč oslabeledo ojačiti, pride od tod, ker so mnoge bolezni ušesa n. pr. nepopolen, omrtvoudjen, posušen slušni živec, če izteče voda iz labirinta i. t. d. že same na sebi take, da se ne dado odstraniti.

Mnogokrat je pa bolezen tedaj, ko se je zapazila, že zastarela in se tako ukoreninila, da je ni več moči odpraviti. Vrh tega leži veči del slušnega aparata (srednje in notranje uho) tako globoko v kosti skalnici, da so operacije večinoma nemogoče, še določiti se malokedaj da, kje da je v aparatu napaka. Vkljub ysemu temu pa nikdo, ki ima nesrečo biti gluhi, ne zamudi, vprašati zdravnika za svet. Stariši gluhih otrok že zato ne, da si ne bo treba pozneje očistati: Če bi ga bil o pravem času k zdravniku peljal, bi znabiti slišal. Mazanje ušesa z ostrimi mazili, vlivanje rastlinskih sokov v sluhovod, polaganje grizečih obližev na uho, in podrezovanje jezika se naj pusti, ker se s takimi eksperimenti navadno nič ne doseže; a lahko se mnogo škoduje in pokvari.

Kako se boš prepričal, če je otrok gluhi.

Da se poskusi gluhost odpraviti in da z gluhim otrokom prav postopamo, je važno, da se napaka v sluhalu, kakor hitro mogoče, zapazi. Pri natančnem opozovanju spozna se že nekaj mesecev po porodu, če dete sliši, ali ne. Ložje in bolj zanesljivo se tega prepričamo v dobi, ko se prične v otroku duševno življenje, namreč od 6. — 9. meseca prvega leta naprej. Ako se ne zbudi dete iz spanja, če je blizo njega vriše ali ropot; ako se početkom druge polovice leta čuječe ne ozira in obrača na stran, kjer se glasno govori, kliče nja ime, poje, gode na goslih, igra na glasoviru, kjer pes laja, kolovrat brni itd.; ako ne poskuša pri zdravih govorilih, sam sebi prepuščeno, izjavljati glasov; ako ne začne (vsaj koncem leta) nazivljati (navadno po svojem) nja obdajajoče osebe in reči: ako ne začne v tej dobi posnemati jezika, in ako še (če ni bebasto) početkom tretjega leta ne govori: tedaj se sme sigurno trditi, da je otrok gluhi.

Če se hočemo prepričati, sliši li otrok ali ne, moramo zadi za njim glasno klicati, zažvižgati, zazvoniti, struno sprožiti, ali kak drug glas zvabiti, a tako, da otrok tega ni zapazil, drugače se ozre (iz radovednosti), če tudi ni nič čul. — Jake glasove občuteva otrok s kožo, tres tal, na katerih stoji, po telesu sploh. To lahko človeka zapelja, da smatra sluh, kjer ga trohice ni. Stariši se z mislijo, njih otrok je gluhi in bo ostal nem, težko sprijaznijo. Pa kdo more pomagati. Lepo naj otroka izrejšajo in naj skrbé, da ne bo ostal brez uka, s tem olajšajo sebi in ubogemu otroku osodo.

Posledice gluhosti.

1. Gledé na jezik.

Prva posledica gluhosti je, kakor sem že zgoraj omenil, nemo st. Zakaj mora ostati gluho dete nemo, spoznamo, pravi Schöttle, ako pomislimo, kako pride slušeče do jezika (govora). Ne prinese ga seboj na svet, mora se ga še le naučiti, in nauči se istega, katerega sliši od svojih starišev, bratov, sester, sploh od govorečih oseb, ki ga obdajajo. Treba je tedaj k otrokom govoriti, in otrok mora to, kar se je k njemu in ž njim govorilo, občutovati in razumevati, da si pridobi počasu govornih slik (besed). Te govorne slike, ki pojme zaznamenujejo, začne posnemati, ker sčasoma spozna, da, ako se mu v drugič, tretjič, četrtič predočevajo stvari in prikazni, se vračajo ž njimi vedno iste govorne slike (besede). Na takov način pridobi svojemu spominu vedno več in več govornih slik (besed) in one postanejo nosilke predočeb,

pojmov in misli njegovih. Otrok se je tedaj naučil jezika od drugih tako, da si je zapomnil govorne slike (besede) in njih pomen ter je jel ravno tako rabiti, kakor je rabijo tisti, od katerih jih je slišal. Kdor ne sliši, ne občuteva besed, si jih ne more v spomin vtisniti, jih ne more začeti rabiti, ta mora ostati nem.

Nemost pa ni edino zló, ki sledi, in mora slediti gluhosti, razen tega je še več drugih nedostatkov, kateri so ali na telesu, ali pa so duševnega bitstva.

2. *Gledé na razvijanje telesa.*

Med telesne nedostatke vsled gluhosti štejemo: Tesen prsni koš, slabotna pluća, katera so še vrh tega pogostoma na oprsnico (prsno mrežo) priručena, potem tanek in ozek sapnik, majhno jabelko; — vse to zaradi tega, ker se dihala premalo rabijo, zakaj, ako se tvorijo glasovi, se morajo vsi ti deli mnogo bolj napenjati in raztezati, kakor pri navadnem dihanju; napenjanje in močnejše raztezanje pa je krepí in jači. Gluhomuteci so zato kratkosapni, šibkih prs in rahli na plućih. Na govorila gluhost neposredno navadno ne vpljiva, ker so pa ostala brez vse vaje, so večinoma okorna, počasna in uporna, posebno jezik. To pa povzroči, da je glas skoraj pri vsakem gluhomutecu hripav, govor pri odmutenih nekoliko počasen, netočen in ker gluhonem ne sliši, kar govori, enoličen. Govorila delajo pri njem kakor stroji.

Bolezni, ki so otroku posluš vzele, rade puste razen gluhosti še marsikaj neugodnega za seboj, tako, da dobra tretjina vseh gluhonemih bolj ali manje boleha. Taki ostanki prejšnje hude bolezni, ki je bila otroku toliko osodepolna, so: nervoznost, občna slabotnost; opešanost, trganje v udih, pogosto omotica, naklonjenost k sušici; dalje, da jim je včasih prav slabo, da jim iz ušes ali nosa teče; potem, da hripljejo pri dihanju, da pri hoji z nogami brusijo, da zibaje hodijo itd. Gluhomutecu je treba zato bolj kakor vsakemu drugemu čistega zraka, zdravega stanovanja, tečne hrane in snage na telesu. Ne zapiraj toraj gluhonemega otroka brez potrebe v tesno sobo, naj se rajši v svežem zraku giblje, to mu je zdravo.

3. *Gledé na razvijanje uma.*

Mnogo hujši od telesnega, je nasledek gluhosti za duh, zanja razvijanje, in sploh vse duševno življenje. Naravno ima gluhomutec iste zmožnosti s polnočutnim. Ker si pa ne prisvoji govora, se razvijajo njegove zmožnosti (tudi popozneje) samo po čutnih utiskih, brez pomoči jezika, kateri duševni razvoj s tem pospešuje, da razjasnuje, razlaga, poučuje, svari, preti, vodi in podbuja k duševnemu delovanju. Gluhonem otrok je zategadel zaostal v duševnem razvoju za polnočutnim njegovih let, ki ima iste zmožnosti in živi v istih razmerah.

Po ostalih štirih čutih, zlasti vidu in čutu, dobiva predočbe. Predočbe postanejo sčasoma jasneje in popolniše, vzdignejo se tudi na stopinjo pojmov; gluhomutec je zamore obnavljati, (zopet v zavest zvabiti) med seboj primerjati, pod- in nadrejšati, je združevati ali razkrojevati, on zna sploh misliti, kakor vsak polnočutni. Pa kak razloček je vendar med gluhonemim in polnočutnim otrokom! Dočim je pri normalnem svet predočeb jase, je pri gluhonemem ves v megli, ker niso predočbe niti tako popolne, niti dovolj omejene, ter druga od druge

ne ločene, niti vrejene. Druga seza v drugo, druga pokriva drugo, mnoge so pomanjkljive in nepopolne.

Vse to vsled tega, ker pogreša otrok jezika, ki dopolnjuje, razjasnuje in ureja svet predočeb, katerega si je pridobil otrok po čutnih vtisih. Abstraktnih pojmov, kakor pojma korist, čast, pravica, zlo idr. gluhonem otrok nima, isto tako ne onih pomisli, katere dobivamo po sluhu, n. pr. pomisel človeškega glasu, petja ptičev, godbe, groma, šuma, trušča itd. Da-si duševno stanje gluhonemega otroka bolje predočimo, skusimo ga primeriti s temnim gozdom, kjer raste v zmesi razno drevje. Gozd gledamo z bližnjega holma. Se-li da spoznati, kako daleč sega vsako posamno drevo na široko, ter določiti drevesu oblika? Tega ni mogoče. Vsa drevesa so zlita v zeleno plan, ker drevo pokriva drevo, drevo seza v drevo. Le tam pa tam se vzdiguje kak vrh iz plani k višku.

Lej, takšen dar mar je svet predočeb gluhonemega. Kakor v temni goščavi drevesa, tako sezajo predočbe gluhonemega druga v drugo, tako so druga v drugo zamotane, tako pokriva druga drugo. Malo jih je jasnih, to se pravi takih, ki so popolne, dobro umejene in žive, ter se dajo, ako stopijo v zavest, odtrgati od sosednih.

S pridobljenimi predočbami gluhonem otrok vrh tega mnogo manje rokuje, (je obnavlja, med seboj primerja, loči, združuje) kakor polnočutni. In zakaj? Zato, ker ga jezik v to ne podbuja. Ako se tedaj oziram na ravnokar označen način, kako se razvija gluhonem otrok, bomo lahko umeli, zakaj da ima primeroma s polnočutnim tako malo predočeb, pojmov in misli, da je neveden, neizkušen, zakaj da je v svojem mišljenju počasen in nezanesljiv, zakaj da so mu mnogokrat čisto navadne stvari popolnoma neznane, zakaj da toliko lahko razumljivega, tako rekoč na dlani ležečega, napačno razume, sploh zakaj da je duševno tako malo, in toli pomanjkljivo razvit. S poukom pa začne v njegovem duhu svitati, — in se sčasoma popolnoma zdani. Kolikor da zamore večleten dober pouk, kaže to, da so dobro poučeni gluhomutci ne le prav razumni in spretni rokodelci, ampak celo uradniki in — učitelji v gluhonemnicah.

4. *Gledé na razvijanje srca in nramnega značaja.*

Človek se ne porodi niti zloben, niti priden in dober; z ozirom na sree in nramnost pride na svet nerazločen. Ako najdemo gluhomutea trdosrčnega in malo nramnega, mu nista trdo sree in nedostaten nramen značaj prirojena.

Znano je, da ga ni sredstva, ki bi tako vpljivalo na človeško sree, kakor mili glasovi, bodi si da je človeška beseda, mično petje ali lepa godba. Tega izgojevalnega sredstva gluhomutec pogreša. Pa česa še vsega! Vsake besede matrine ljubezni, vsakega opomina, vsakega svarjenja, vsake pohvale; vseh tistih ljubkih pripovedek, s katerimi vzbujajo stariši, brati in sestre v otroškem srcu čutje za ljubezen, hvaležnost, pokorščino, udanost, spodobno vedenje; sočutje za bol ali veselje, srečo ali nesrečo bližnjega.

Vseh teh najvplivnejših sredstev na razvoj človeškega srca mora pogrešati gluhomutec. Se li smemo tedaj čuditi, če se véde gluhonem nespodobno in sirovo, če greši zoper dostojnost in nramnost, če je v svojem vedenju brezobziren, če je požrešen in nasladen, če izmika, če kaže namesto sočutja zlo-

radost, ali celo ljutost, ker ne sliši tožnih glasov bolnikovih, ne stokanja nesrečnega, ne ječanja trpinčene živali, ki bi mu vzbudili sočutje?

Ker se pri gluhonemem vid primeroma visoko razvije, je lahko privaditi gluhonemega rednosti in snage.

Gluhonememu dopadajo žive barve ter vnanji blišč; vsled tega je naklonjen v lišpanje in nečimernost. Ljudi sodi navadno po njih obleki. Vsak človek z lepo suknjo mu je spoštljiv, kateri je borno oblečen, tega zaničuje; isto tako tistega, ki ima kako telesno napako; od slepea čuti se mnogo srečnejega. Gluhomutec hoče vse z očesom vjeti, nič naj se njegovemu pogledu ne odtegne; zategadel je raztresen.

Zaradi svojega nizkega stanja v razumnosti rad preceni gluhomutec svojo osebnost, je ohôl, prevzeten in častilakomen. Pohvala, graja in svarjenje mu sežejo navadno globoko v sree. Tudi je gluhonem sebičen, zaviden, nevošljiv lakomen ter po denarju hlepi; če ti je postregel, zahteva koj plačilo. Kakor vsak maloumen človek, hoče imeti vedno prav, smatra se nezmotljivega, zaradi tega je trmast, svojeglaven, uporen in neubogljiv. Ako ga ljudje dražijo in če se pogostoma z njim slabo in brezsrčno postopa, postane občutljiv in nagle jeze ter hitro vzkipi. Če ne ve drugače dobiti zadoščenja, rad povrača hudo z hudim, — je naklonjen maščevati se. Ker zveze okolnosti mnogokrat ne spozna, ti rad vse verjame, zato ga lahko prekaniš in goljufaš, če hočeš. Če ga je pa kdo večkrat navozil, postane sčasoma nezaupen in sumen. Telesni poželjivosti je gluhomutec navadno mnogo bolj vdan, kakor normalen človek; to pa zato, ker nima toliko duševne moči, da bi mogel vspešno brzdati svoje strasti. Z osodo svojo je večinoma zadovoljen, ker se ne zavede dovolj svoje nesreče, da-si so tudi taki gluhomuteci, ki natančneje spoznajo razloček med seboj in zdravimi ljudmi in so potem prav nesrečni, da ne slišijo in ne morejo govoriti.

Lastnosti, ki sem jih tukaj naštel, opazujemo pa le na neukem gluhomuteu. Kateri se je izobrazil, takih slabosti navadno nima, ali če jih ima, ima jih v veliko manjši meri. Naopak so si pridobili poučeni gluhomuteci obilo dobrih in lepih lastnosti. Oni so ti vdani, zvesti, odkritosrčni, te radi ubogajo, ti radi postrežejo, ne plačujejo hudo s hudim, ampak radi odpusté in pozabijo razžaljenje; bolezn, bolečine in vsako britkost prenašajo z največo vdanostjo, potrpežljivostjo in srčnostjo. Izobraženi gluhonemi so uka- in vedeželjni, zato radi potujejo; veseli so in s svojo osodo zadovoljni, če se jim tudi dobro ne godi. Ako so se v veronauku temeljito poučili, so pobožni ter bogaboječi in vsi vdani v božjo previdnost; v veri najdejo upanje in tolažbo v britkih urah, kojih je gluhonememu mnogo odmerjenih. Svoje dolžnosti kot verniki natančno in točno izpolnjujejo, oni radi in goreče molijo, ter pridno obiskujejo službo božjo, mnogokrat z veliko požrtovalnostjo.

Da so gluhomuteci dobri, vestni, marljivi in vstrajni de'aveci, sem že na drugem mestu opomnil. V Mariboru n. pr. jih je vedno nekaj med slikarji sob in čevljarji; njih mojstri jih ne morejo prehvaliti. V Gradcu je toliko gluhonemih rokodelcev in obrtnikov, da imajo svojo gostilnico, kjer se po večerih shajajo, na Dunaju celo svojo kavarno.

Telogibno govorjenje.

Vnanji utiski, katere dobiva gluhonemo dete po svojih zdravih čutih, vzbudijo in izobražajo nja duševne moči. Ko dospe razvoj duha do določene stopinje, začne otrok svoje misli in čuvstva izražati. In kako stori to? — Tako, da kaže na kako reč, pomigne s prstom, stegne, zgane ali obrne roko, vzdigne nogo, prikima ali odkima z glavo, pomežika ali potriplje z očmi, se zareži, obraz stemni itd. To so unanji zaznamki njegovih duševnih dogodkov. Oni so isto sredstvo, s katerim odkriva svoje misli in občutke, ter izraža svoje želje, sredstvo, s katerim se sploh sporazumeva. Prav so toraj imeli tisti, kateri so uvrstili to sporazumevalno sredstvo med „jezike“, krstivši ga telogibno govorjenje (Geberdensprache.)

Telogibnega govora se v začetku tudi slušec otrok poslužuje, in slednje izjave onemoglega starčeka na smrtni postelji so v telogibnem govoru. Govoreč človek ga nikakor popolnoma ne pogreša. Ne izražamo z pogledom dovolj jasno srda in zaničevanja, z obrazom veselja, žalosti in jeze? S prikimanjem pritr-dimo, z odkimanjem zanikamo, če privzdignemo rame, izrazimo dvojbo, s kazalcem pretimo in svarimo.

Nekateri trdijo, da si gluhonem otrok čisto sam zmisi telokretne zaznamke za to in ono stvar, da ne dobiva v to od govorečih ljudi nobenega povoda. Temu pa ni tako. Človek spremlja svojo govorico z mnogovrstnim gibanjem telesa. Te telokretne pridanke govoru prične gluhonem otrok posnemati, ter na tak način izražati svoje misli. Ker so pa telokretni pridanke govoru pri vseh ljudeh blizo enaki, je tudi govorjenje s kretanjem telesa pri vseh gluhonemih v mnogih oznamenilih enako. Pa tudi med onimi telokretnimi zaznamki, ki si jih gluhomutei sami izmislijo, je mnogo sličnih ali vsaj podobnih. Po vsej pravici tedaj imenuje de l'Epèe telokretni govor „materni jezik“ gluhomuteev.

Zakaj da je izmed izmišljenih telokretnih zaznamkov toliko sličnih, (od govorečih ljudi posneti so itak skoraj vseskozi ednaki) bomo uvideli, ako pomislimo, kako si jih vstvarjajo gluhomutei. Enako slušecemu, naznani sprva gluhonemo dete, ako kaj želi, da gre na dotično stvar, da se nasmehlja, ali da steza roko po reči. Ako česa ne mara, se preč obrne. Poznej izrazi svoje hrepenenje po čem, da kaže s prstom na isti predmet, ali pa da ga potiplje.

Dokler rokuje s predočbami iz svoje najožje okolice, zadostuje za sporazumevanje, če pokaže dotični predmet. Bolj pa ko se nja zorokrog širi, bolj čuti potrebo po oznamenilih, s katerimi je kos tudi odsotne reči zaznamovati. Začne si toraj vstvarjati zaznamke za svoje predočbe, in stvarja si take, ki so njegovi predstavi primerni. Kar je na kaki osebi, živali, reči najbolj očevidno, kar se mu je izmed vseh znakov dotičnega predmeta najglobeje v dušo vtisnilo, to mu služi v zaznamek stvari. Naj očevidniše na telesih pa je 1. kretanje, 2. oblika, 3. barva.

Po teh lastnostih se tedaj ravnaajo gluhomutei, in sicer vsi, ko vstvarjajo telokretne zaznamke svojim predočbam. Oča je znabiti tisti, ki kadi, mati tista ki kuha, hlapec tisti, ki z bičem poka, dekla tista, ki umiva posodo. Krojač je šivajoča, mizar oblajoča, kolar vrtajoča, kovač kuječa, ključavničar pileča, kosec koseča, žanjica žanjoča, berač proseča, dete v naročju ležeča oseba. Ta

je gluhomuteu hitro stopajoč, drugi počasno korakajoč, tretji zibaje hodeč človek. Vol je tista žival, ki bôde, krava tista, katero molzejo, konj tista, katerega zabrzdajo. Ptica je s peruti mahajoča, žaba skakljajoča, kača se plazjoča, riba plavajoča, bučela pičjoča, črv viječa se žival.

Po gibanju zaznamenava gluhonem tudi nežive stvari. Sneg in dež, da pokaže, kako padata; reko, potok in studenec, da zaznači z roko valove; veter, da posname tres drevesa ali grma; uro, da pokaže kako maha mahalce; plamen, da s prsti migajoč vzdiga roki.

Obliko posnema jajoč, znači gluhomutec solnce, da okroži s prstom svoj obraz; mesec, da pokaže pol obraza; drevo, da nariše s kazalcema obeh rok vrh; hišo, da naredi z rokama podobo strehe; sliko na steni, da načrta z prstom nje okvir; tablo, kolo, kocko, kroglo, sod, koš, jerbas, skledo, lonec itd., da pokaže njih obliko.

Z ozirom na barvo zaznamenuje gluhomutec petelina kot ptiča, ki ima greben take barve, kakor sta ustnici; brezo kot drevo, ki ima skorjo take barve, kakor je ovratnik pri srajci; dimničarja kot moža, ki je enake barve, kakor tinta ali črevlji itd. itd.

Lastnosti zaznamenuje gluhomutec na razne načine, toda vsakokrat vzame v zaznamek kaj izbornega, očevidnega. Težko mu je, kar se težko vzdigne, lahko, kar se lahko vzdigne, trdo, kar se ne da stisniti, mehko, kar se lahko stisne, sladko, kar jeziku dobro dé, grenko, kar v jeziku peče, močno, kar se ne da pretrgati ali zlomiti, mrzlo, kar strese človeka, polno, kje kaj do vrha stoji, prazno, kar se sme obrniti, brez da bi kaj izteklo itd.

Z obrazom izraža žalost, veselje, srd, nevoljo, strah, začudenje. Glagole zaznamujoč, posnema gluhomutec dotično gibanje, n. pr. šivati, rezati, vrtati, žagati, kovati, pisati, hoditi, skakati.

Tukaj, tam, zgoraj, spodaj, na levi, na desni, predi, itd. zaznači gluhomutec s primernim kretom roke.

Ako v kratko zberemo, kar smo povedali o tvorbi telokretnih zaznamkov za predočbe, vidimo, da so zaznamki 1. nakazi na predmet ali prikazen, 2. posnetki oblike ali dejanja, (drevo, hiša krogla — šivati, plesti, skakati), 3. posnetki obraznega spreminjanja, (žalost, srd, strah), 4. samohotno izbrani primeri, (rudeče z ustnicami, belo z ovratnikom srajce, solnce z obrazom, mesec s polovico obraza).

Ker so tedaj telokretna oznamenila pojmov in misli ali od govorečih oseb posneta gibanja telesa, ali pa po istih načelih izmišljena, ne more biti drugače, nego da so pri vseh gluhomuteih ali popolnoma slična ali si vsaj podobna. Gluhomutec, jezika ne poznajoč, ne misli v jezikovnih oblikah, nego v podobah in prizorih ali scenah. Kar je na kaki reči ali v kaki sceni najbolj na vspreddji, to mu stopi najprej v zavest, potem še le manje očevidno, in sicer tim pozneje, čim manje pada dotična lastnost ali dotični del prizora v oči. Vsled tega sledijo včasih predočbe druga za drugo mnogo drugače, kakor pri govorečem človeku. Stavke: Kosec kosi deteljo. Jaz gledam v ogenj. Lovec vstrelil zajca s puško. Gos plava po vodi. Knjiga leži na mizi. Jabolka padajo z drevesa. Misli si gluhonem: Kositi kosec detelja. Gledati jaz ogenj. Zajec lovec vstreliti puška. Plavati gos voda. Knjiga miza ležati. Padati jabolka drevo.

V pravem (logičnem) redu obnavlja (reproducuje) in v pravih slovniških oblikah misli gluhomutec še le tedaj, ko se je v šoli jezika naučil. Navedeni primeri kažejo, kako priprosto in elementarno je mišljenje neukega gluhomutca. O čisto nadčutnih rečeh, kakor n. pr. Bogu, človeški duši, večnosti itd. nešolan gluhomutec navadno nikdar ne misli, ker nima o njih pojmov.

Telogibno govorjenje, kakor smo ga sedaj opisali, se imenuje naravno telokretno govorjenje. Abbé de l'Épée pa je izumel in sestavil (deloma na podlagi naravnega) umeten telogiben govor, takšen, da se z njim ne zaznamuje samo reč, lastnost ali dejanje, nego tudi razmera, v kateri stoji „telokretna beseda“ v stavku. Pri samostavnih in drugih pregibnih besednih plemenih število in padež, pri glagolih število, oseba, čas, itd. Za prislove, predloge, veznike in medmete so se postavila posebna znamenja.

S pomočjo tega umetnega telokretnega govora je poučeval de l'Épée svoje gluhoneme učence, ter je vvel časoma v književni jezik, da so ga razumevali in pisali. Da bi se naučili gluhomutci jezik tudi govoriti, ne samo pisati, ni bil smoter njegovega pouka. Do kake stopinje popolnosti je došel telokretni govor, je razvidno iz tega, da se je v njem gluhonemim celo pridigovalo in se še v naših časih v nekaterih gluhonemnicah pridiguje.

Vendar pa se sedaj telokretni govor vedno bolj in bolj popušča, ker ima premalo praktične vrednosti. Dandanes se zahteva: „Nauči gluhonemega glasovni jezik razumevati, pisati in govoriti“. Telokretni se jemlje v mnogih zavodih samo početkom poučevanja na pomoč, ker drugače ni mogoče sporazumeti se v začetku z gluhonemim otrokom. V poznejem pouku se učitelji navadno le izjemno poslužujejo telogibnega govora.

Omenim še tukaj rokoprstne abecede, katero je izumel Abbe Sicard, naslednik de l'Épée-jev v pariški gluhonemnici. V rokoprstni abecedi se posnemajo, ali se poskušajo posneti z enim, več ali vsemi prsti ene roke črke latinske abecede. Pest je a, vsi prsti stegnjeni in stisnjeni b, zganjen kazalec c, stegnen palec na notranjo stran stegnega kazalca položen f, kazalec in sredinec stegnena, stisnena in navzdol obrnena n, tema dvema še prstinec pridružen m, sredinec čez kazalca dejen r, itd. Gluhomutci rabijo rokoprstno abecedo, da z njo narekajo (z roko) tuje besede ali lastna imena, za katera ni telokretnih znamenj. Temu je služila tudi učiteljem pri pouku, in še, da so naglo povedali učencu kak glas, ako ga ni mogel na ustih spoznati. Zdaj se v nobeni gluhonemnici več ne uči.

Gledé na to, da se je od onega časa sem, odkar obstojé zavodi za gluhoneme (koncem minulega in početkom tekočega stoletja), v zavodih nekaterih držav močno gojil telokretni govor (na Francoskem), v drugih pa so se ga ogibali, (v gluhonemnicah na Nemškem in v Italiji) razločujemo dve učni metodi za gluhoneme, namreč de l'Épée-jevo ali francosko, po kateri se telogibno govorjenje marljivo goji, in Heinicke-jevo ali nemško, kjer pri poučevanju le glasovni jezik rabijo, telokretnega govorjenja se pa principijelno ogibljuje. Po avstrijskih gluhonemnicah se poslužujejo poleg glasovnega jezika tudi telokretnega govorjenja, da učenci v splošnem pouku hitreje napredujejo. Ta način poučevanja se imenuje mešana ali avstrijska metoda.

Glasovni jezik.

Umetni telogibni govor le gluhomutei in njih učitelji dovolj natančno razumé, za sporazumevanje z drugimi ljudmi ni. Zategadelj se dandanes ali blizo popolnoma opušča, ali le v začetku poučevanja (kakor narečeje (dialekt) pri slušočih in govorečih prvencih) rabi. Tim skrbneje pa se goji glasovni jezik. Se pa li more gluhomem naučiti glasovnega jezika, se raznemiti? Da, samo ne po isti poti, kakor slušeč človek, po posluhu, ampak z vidom.

Govorila se namreč pri vsakem glasu drugače gibljejo in postavljajo in obraz z usti dobi pri vsakem glasu drugo podobo. Izgovori n. pr. glasove a, u, m, l, s . . . pred ogledalom in opazuj pri tem gibanje in postavljanje govoril ter spreminjanje obraza z usti, prepričal se bodeš, da se gibljejo in postavijo govorila pri vsakem glasu drugače in obraz z usti dobi pri vsakem glasu svojo določeno obliko. Ker se tedaj glasovi in sicer ne le posamni, drug od drugega ločeni, ampak tudi, kako sledé v besedi, na obličju, ustih in govorilih tako rekoč obrazijo, to se pravi spoznajo, in ker ima gluhomutec navadno zdrava in pravilno razvita govorila, je v stanu, ne samo naučiti se, glasove, zloge in besede izgovarjati, t. j. govoriti, nego tudi na obrazu, ustih in govorilih spoznati, kaj je kdo govoril; kajti na obrazu, ustih in govorilih se čredijo „glasovne slike“ tako, kakor sledé glasovi v besedi. Ako izgovorim besedo „voda“, spozna gluhomutec na mojem obrazu in ustih, da sem izpregovoril najprej glas v, potem o, za tem d, in slednjč a. Ker na koncu besede malo preneham, hitro zbere v mislih glasove v skupino (besedo), (ako ni to že med mojim izgovarjanjem storil), in skupina zbudi v njegovi duši pojem „voda“, če besedo razume.

Iz tega sledi, da moramo, ako hočemo gluhomutea raznemiti, in ga uvesti v svoj jezik, tako, da mu bo, kakor nam sporazumovalno sredstvo. 1. naučiti ga besede in stavke izgovarjati, 2. govor od ust brati, da ne le drugi njega, ampak tudi on druge razumé, 3. govor sploh razumevati. Da pa pride gluhomem do izgovarjanja besed, se mu morajo najprvo jezikovni glasovi izvabiti, izviti.

Pojdimo k točki

1. Izvabljanje glasov.*)

Glasovi se ne izvablajo po isti vrsti, kakor se jih n. pr. učé govoreči prvenci v prvem šolskem letu, ampak najložje izzivni se izvijejo najpred, drugi pa tim pozneje, čím težje jih je izvabiti. V slovenščini bi vtegnil biti ta-le red primeren: h, f, a, o, u, v, b, p, d, t, g, k, m, n, l, s, z, š, ž, c, č, r, e, i, j. Nekateri še imajo ng in nk za posebne glasove; p pa vzamejo kot bh, t kot dh in k kot gh.

Kdor hoče gluhomememu glasove izvabljati, mora natančneje poznati govorila (glasotvorni aparat) in dobro vedeti, kako se postavijo in delujejo, da nastane ta ali oni glas.

*) Ker niso pluća vajena napenjanja, kakoršno zahteva izgovarjanje glasov, jih je treba, prej ko se prične izvabljanje glasov na to pripravljati in vaditi, kar se stori v gluhomemnicah s tem, da učenci novinci globoko dihajo, počasi izdihajo, močno pihajo, mehurje napihajo ali kaj takega delajo, pri čem se pluća bolj kakor navadno napenja.

Popisaval ne bodem govoril (pluč, sapnika, jabolka z glasotvornicama, jezika, zob, ustnic, nosa...), ker se najdejo v vsaki „Somatologiji“ popisana, pač pa hočem kratko popisati, kako se morajo postaviti in kako delati, da nastanejo posamni jezikovni glasovi:

h: Dobimo ga, ako poženemo sapo (brez glasu) iz pluč skoz usta, med tem ko privzdignemo zadnji del jezika ter zožimo tamkaj ustno duplino. Pri gluhomuteu se to doseže, ako se mu s palčico jezik na sredi navzdol pritisne. Iztok sape pa spozna, da drži pred ustih roko.

f: Ta nastane, če zgornjo vrsto zob na spodnjo ustnico položimo in sapo skoz vrzeli v gornji vrsti zob poženemo.

a: Usta se odpro in jezik mirno leži. Tako dobi ustna duplina podobo lijaka. Ako sedaj skoz glasilko (Stimmritze) iz pluč zrak poženeš ter glasotvornici (Stimmbänder) dovolj močno stresesh, glasi se ti „a“. Da učenca na delovanje sapnega jabolka pri tvorjenju a-ja opozoriš, položi večkrat njegov prst na tresečo se jabolko. Prste ene roke na tvoje, prste druge roke na svoje sapno jabolko položivši, naj potem učenec sam poskusi izgovoriti „a“. Če prvi poskus ne da glasa, poskusi v drugič, tretjič, tako dolgo, da mu ga izvabiš. V časih dá gluhonem učenec slučajno (n. pr. pri igri) a, ali kak drugi glas od sebe. Ako kaj takega zapaziš, zahtevaj od njega, da ti glas večkrat ponovi in si ga zapomni.

o: Med tem ko izgovarja a, mu vzboči in okroži ustnici, in dobil boš o.

u: Učenec glasi o, ti mu pa vzbočeni in okroženi ustnici od zgoraj in spodaj stisni, tako da ne bosta več okroženi ampak sploščeni.

v: Ustnici se komaj druga druge dotikate, ali pa se f prav rahlo izgovori; tudi se dobi v, če preide učenec iz u-ja na f.

b: Nosnici se zaprete, ustnici pa močno stisnete. Sapa se zgosti v ustni duplini s tem, da se prepona (Zwerchfell) vzdigne. Potem se na mah odprete ustnici in sapa se suné izpahne iz ust.

p: Je krepek b, kar učenec na jačjem izpahu (sunku) sape spozna.

d: Nosnici se zaprete, in usta z zobmi obeh čeljusti in jezikovim koncem zamašijo; sapa se napne (kakor pri b-ju) in v hipu skoz usta sune.

t: Je jačji d.

g: Med tem ko učenec naglo zaporedoma d izgovarja, se mu s palčico jezik spredej krepko navzdol pritisne in g se oglasi.

k: Je jačji g.

m: Ustnici se stisnete kakor pri b-ju. Med tem teče sapa skoz nosnici in strese nosni krpi, kar spozna učenec, ako položi prst na nosno krpo. Da se tres krpe še lažje spozna, se lahko ena nosnica zatisne.

n: Ustna duplina se zapre spredaj s sploščenim jezikom, kateri se položi znotraj visoko na vrsto zob zgornje čeljusti (na meso, ki je obdaja), in sapa teče skoz nos, kakor pri m-u. Tukaj **ng** in **nk**, n s tim razločkom, da se ustna duplina ne zapre s sprednjim, nego zadnjim delom (korenino) jezika.

l: Sploščen jezik se dene znotraj visoko na vrsto zob gornje čeljusti (na meso, ki zobe obdaja), na sredi pa se jezik pogrezne, tako, da teče sapa prek pogreznenih jezikovih robov, katere trese, pri ustnih kotih ven.

s: Zobje se približajo, brez, da bi se dotikali; konec sploščenege jezika je čisto blizo zgornjega roba zob spodnje čeljusti. Pri tako postavljenem jeziku in zobih teče nekoliko posiloma sapa iz ust.

z: Glasi se a in govorila se postavijo, kakor pri s-ju, (z je doneč ali glaseč se s.)

š: Ustna kota se nekoliko zbližata, ustnici se okrožite ter malo na zven zavihneta; zobje se skoraj dotikajo, jezik pa stoji pred zgornjimi sekavci, brez da bi se jih dotikal.

ž: Glasi se a in ustnici, zobje in jezik se postavijo, kakor pri š-ju. (ž je doneč ali glaseč se š).

c: Je s t-jem spojen s. Učenec izgovarja t in mu pristavi s, tako, da se oba glasova v eden glas, ts = c, spojita.

č: Je s t-jem spojen š. Učenec hitro zaporedoma izgovarja t in ga zveže s š-jem, kar da č = tš.

r: Jezik se ne dotika niti neba, niti dna ustne dupline, nego stoji prost v ustih. Med tem ko naglo teče sapa skoz usta, trese se prosti konec jezika tako, da neprestano in enakomerno od neba odhiteva (odleteva). Da se pride do r-a (r je namreč zelo težko izvabiti), dá se učencu naglo izgovarjati d, od katerega se dospe do dr-a in po časi do čistega r-a. Razen jezičnega imamo še goltni r, kateri nastane, ako se tresejo nebni oblaki. Nekateri ljudje le tega izgovarjajo.

e: Jezik se na sredi vzboči, konec se rahlo dotika zob spodnje čeljusti na notranji strani, ustna kota stopita nekoliko nazaj in ustnici se priležete zobom; zdaj se vzdigne jabelko, in sapa, ki trese glasotvornici, teče skoz skrajšano in na sredi zoženo ustno duplino.

i: Kakor e, samo stopita ustna kota še bolj nazaj, ustnici se tesneje priležete zobom, jezik se bolj vzboči in jabelko še više vzdigne.

Pri i-ju znatno vztrepče glava na temenu. Jezik učenec vzboči, ako se mu konec (jezika) s palčico navzdol pritisne, jabelko pa vzdigne, če se mu v to s palcem malo pomaga. Pred vsem pa je treba, da učenec, prst na učiteljevo goltno jabelko položivši, opazuje, kako stopi jabelko pri i-ju in e-ju više.

j: Kakor i, samo da mora, kadar se veže s samoglasniki, brez prenehljaja preiti v samoglasnik, se tako rekoč v njega izljiti.

Izvajenje glasov je na videz lahko in priprosto, v resnici pa prav težko. Teorija sicer določno pravi, tako in tako se morajo postaviti govorniki, da dobimo ta ali oni glas; je pa tako v ravnati, je včasih silno težko. Pri največi spretnosti učitelja se pri nekaterih gluhonemih nekateri glasi sploh ne dajo dobiti čisti, tako, da je prav za prav malo raznemenih gluhomutecev, ki bi vse glasove razločno izgovarjali; skoraj vsak izreka ta ali ta glas nepopolno.

Na tem mestu hočem še enkrat omeniti, da govori raznemen gluhomutec enolično, včasih hrskavo in neprijetno, ne blagoglasno, kakor slušič človek, kajti on ne sliši svojega govora in ne more voditi, enako slusečemu, svojega glasa; govorniki delajo tako rekoč, kakor stroj brez čuta.

Ko je (nov) glas izvajen, ga mora učenec večkrat zaporedoma izgovoriti, da si ga zapomni. Dalje pa se postopa pri obravnavi glasa, kakor v pisalno-bralni metodi pri polnočutnih prvencih.

2. Branje od ust.

Ker se ne le prvine govora, glasi, nego tudi besede in ves govor na obličju in ustih „obrazijo“, vidi gluhomutee počasen in izrazit govor na obrazu, kakor ga sliši slušič z ušesom. Seveda mu je treba v to mnogo, mnogo vaje.

Že pri izvabljanju glasov si mora učence dobro v spomin vtisniti „o b r a z n o p o d o b o“ vsakega glasa. Ko je že več glasov izvabljenih, izgovarja jih učitelj, z enega v drugega prehajajoč, sprva počasno in izrazito, pozneje hitreje in navadno. Vsak novo izzvan soglasnik zveže se s vsakim samoglasnikom in sicer se mu najprej dene na čelo, potem pa se postavi za njim. Besede se izgovarjajo sprva po zlogih, stavki po posamnih besedah, pozneje še le v zvezi, a vedno počasno.

Precej glasov je takih, kateri se, ker se globeje v ustih tvorijo, ne spoznajo lahko na obrazu, n. pr. h, g, k; drugi dajo zopet tako slične „podobe“ na obrazu, zlasti če jim sledi soglasnik, da jih more le dobro vajeno oko ločiti, kakor s z, š ž, t c in s, b p in m, f in w, i in j, in drugi. Takih glasov branje od ust se mora posebej vaditi, isto tako nekaterih skupin soglasnikov, n. pr. hl, gl, kl, bl, ml, nr, br, mr, smr itd.

Vsi ljudje ne postavljajo govoril v govoru popolnoma enako, zategadel je treba, da se učenci vadijo brati od ust tudi drugim osebam, ne samo učitelju; v gluhonemnicah n. pr. strežajem in součencem.

Branje od ust pospešuje splošno razumevanje jezika. Bolje ko gluhonem umé jezik, tim bolje in spretnjeje bere od ust, ker mnogokrat že iz prvih besed pričetega stavka spozna, katere besede bodo sledile. Da gluhonem lažje opazuje „glasovne slike“ na obrazu, in kako se postavljajo govorila, je treba, da so usta in obraz učitelja, ki vadi učenca brati od ust, kolikor toliko v isti visokosti z učencevimi ter dobro razsvetljena. Tedaj naj bo obrnen učitelj pri teh vajah z obrazom proti oknu ali luči in najbolje, če sedi, dočim učence njemu v obraz zroč, pred njim stoji. Ali se govori glasno ali šepetaje, to je vse enako.

V branju od ust je vaditi učence na vseh stopinjah, toraj ves čas njihovega poučevanja. Na koncu šolanja po 6 — 8 letnem poučevanju mora biti vsak gluhonem sposoben, vsakemu človeku odzirati od ust počasen govor, če tega ni v stanu, se učni smoter ni dosegel.

3. Kako uvesti gluhonemega v glasovni jezik.

Da učenec kmalu spozna, čemu se uči izgovarjanja glasov, ki mu dela tolike težave, je treba mu pokazati, kakor hitro se da, da zaznamujemo z zvezami glasov predmete (pojeme).

Zategadel se mora sestavljanje in tolmačenje besed začeti še prej, ko so vsi glasi izzvani. Ko ima učenec glase h, f, a, o, u, b, p, d, t, se mu pokažejo drug za drugim n. pr. bob, top, ata, tat itd. Učitelj ga opozori na glavne znake predmeta, oziroma mu pokaže osebo; potem mu pa napiše s primernim telokretom vprašnji kaj, oziroma kdo in spodaj ime dotične stvari, ter kaže zdaj na stvar, zdaj na nje zaznamko besedo, oziroma predočeno osebo, iz česa učenec spozna, da pomeni spodnja beseda ali predmet ali predočeno osebo, a zgornja vprašalni telokret. Zdaj naj besedo bere po črkah in od ust, jo sestavi

s premakljivimi črkami, in jo naj piše. Izvabljanje glasov nadaljajoč, uči učitelj učenca na naveden način vedno več in več imen reči, živali in oseb razumevati.

Ko se raztolmači vezilo „je“ (s prikimom), in kazalni zaimек „to“, (s kazanjem s prtom na kaj) dospe se uže do stavka na vprašanji „kaj je to?“ in kdo je to? na kar učenec odgovarja To je bob. To je pes. To je ata.

Za imeni oseb, živali in reči pridejo na vrsto pridevniki na vprašanje kakšen-a-o. Vzemimo poseben slučaj, n. pr. pridevnika težek in lahek. Učenec vzdigne recimo kamen, opeko, kos železa; pa klobuk, gobo, pero. Potem se s primernim vprašalnim telokretom napišejo vprašanja kakšen? kakšna? kakšno? in na prve tri reči kazoč pod prvo vprašanje „težek“, pod drugo „težka“, pod tretje „težko“; na druge tri pokazavši v isti vrsti „lahek“, „lahka“, „lahko“. Učenec koj spozna, da pristaja kamenu opeki in železu lastnost „težek“, klobuku, gobi in peresu pa lastnost „lahek“.

Zdaj se vpraša: „Kakšen je kamen?“ „Kakšna je opeka?“ „Kakšno je železo?“ — Učenec odgovori: „Kamen je težek“. „Opeka je težka“. „Železo je težko“. Na vprašanja kakšen je klobuk? kakšna je goba? kakšno je pero? odgovori: „Klobuk je lahek“. „Goba je lahka“. „Pero je lahko“. Enako se uči učenec razumevati in rabiti pridevnike dolg — kratek, debel — tanek, visok — nizek itd. Vse te vaje bodijo bralne vaje, vaje v branju od ust in pismene vaje. Lastnosti reči po barvi, kakor črn-a-o, bel-a-o, rudeč-a-e itd., se tolmačijo, da se dotična reč primirja s črnim, belim, rudečim koscem papirja ali čem drugim, in se pridevniki napišejo, kakor zgoraj pod vprašalne besede. Po kakovnostnih pridevnikov se obravnavajo na primeren način svojivni pridevniki in svojivni zaimki. Tudi na glagol se lahko s prašanjem „kaj dela?“ kmalu preide, a sprva se naj rabi samo oblika tretje osebe ednine, kakor sedi, stoji, piše.

Tako in enako se uči gluhonem spoznavati, razumevati in rabiti naš jezik. Vsaka beseda, vsaka njena oblika in raba, vsaka sestava in vsak stavkokret se mu mora posebej razjasniti in njegovemu spominu vtisniti, ter na takov način jezično poslopje korak za korakom sestaviti in zgraditi! Kakor hitro je seznanjen učenec s prvimi prvinami, začne se rabiti glasovni jezik (vsaj deloma) kot učni jezik in sicer najpred v nazornem nauku. V daljem pouku postane polagoma tudi v drugih predmetih učni jezik in nja raba in razumevanje se širi pozneje v isti meri, v kateri uk v raznih predmetih napreduje. Seveda se mora vsaka nova prikazen, bodi si nova beseda, nova besedna oblika in raba, ali nova stavkova sestava raztolmačiti in pojasniti.

Pouk je sploh tako urejen, da hodita učna tvarina pa uvajanje v jezik vstrično, da drug drugemu služita, drug drugega podpirata. Jezik mora postati gluhonememu nositelj njegovih misli in čutov. In dobro poučen gluhonem tudi dobi glasoven jezik toliko v svojo oblast, da se v njem sporazumeva, (če tudi ne vedno v čisto pravih oblikah) in da je zmožen z vspehom brati priprosto pisane knjige, zlasti take, kojih vsebina ni zunaj njegovega zorokroga. Poleg razumevanja jezika in spretnosti v branju od ust, je še pri raznemem gluhomuteu gladko in čisto izgovarjanje velike važnosti. Da se doseže, se mora strogo in dosledno zahtevati, da učenec vse, kar bere ali go-

vori, vsikdar kolikor mogoče čisto in razločno izgovarja. Razen tega je še treba te pa te posebnih vaj v izgovarjanju zamolklejih in manje čistih glasov in glasovnih skupin. Take vaje se vršé tako, da se izrekajo glasi in njih spaje zdaj dolgo, zdaj kratko; zdaj močno, zdaj rahlo.

Učni predmeti v gluhonemnici.

Ti so v gluhonemnici tisti, katere nahajamo v učnem načrtu za občene ljudske šole, izjemši petje. V nekaterih se doseže ravno toliko (lepomis, risanje, pravopis, ročna dela pri deklicah), v drugih seveda manje, ker je gluhonem primeroma s slušéčim otrokom formalno in materijalno zaostal. Vrhovna naloga pa je in ostane gluhonemega raznemiti, t. j., ga seznaniti z jezikom po vsebini, (s predmeti, okolu katerih kolovrati govor) in zaznamovanju, (jezikovnimi oblikami in sestavami). Okolu jezika se vrti zategadel v gluhonemnici ves pouk, vsi predmeti stopijo vrhovnemu smotru, raznemenju, v službo.

Gluhonemi se razen poučujeje, tudi izreajo. Kakor si pa dobre izreje brez prave nabožnosti ne moremo lahko misliti, je izreja gluhonemih k nabožnosti in bogaboječosti tim važniša, ker so verske resnice gluhonememu v življenju mnogo-krat edino merilo za njegova djanja in nehanja, kajti čut za dobro in zlobno in nravnost sploh ni vselaj tako močno razvit, da bi mogel biti vodilo njegovim činom; pa tudi zato, ker mu je živa vera v bridkih urah, katerih mu ni malo odmerjenih, edina tolažba. Iz tega je razvidno, kolike važnosti je veronauk, in odgojevanje k pobožnemu in bogaboječemu življenju v gluhonemnicah.

Gluhonem po svojem izstopu iz gluhonemnice.

Gluhonemi se izobražajo v gluhonemnici navadno 6 — 8 let. Zavod si prizadeva izročene mu izrejence dobro odgojiti, ter je, kolikor pri njihovem nedostatku mogoče, temeljito poučiti, da so sposobni si v poznejem življenju sami kruh služiti. Po dovršeni izobrazbi v zavodu pa nastane vprašanje:

1. Katerega posla se naj poprime gluhonem?

Najbolje je, če se kakega rokodelstva izučí. Le izrejenci, ki so s kmetov in kojih stariši ali sorodniki jih hočejo doma imeti, se naj poprimejo poljedelstvenih, in kmečkih opravkov. Posebno nadarjeni lahko postanejo obrazarji, lesorezci, slikarji ali kamnopisci. Gledé na rokodelstvo, katerega se naj gluhonem uči, je ozir jemati na taka, katera služijo obénim potrebam in dajo gotov zaslužek, kakor: črevljarsko, krojaško, mizarsko, kolarsko, sodarsko, strugarsko in pletarsko rokodelstvo, ali knjigotiskovni ali knjigovezni obrt.

Deklicam najbolj prijajo domača opravila in dela za hišo. One rade po hiši pospravljajo, šivajo, pletejo, perejo, perilo likajo, vrtna dela opravljajo. One so pridne hišne dekle. Za pestinje pa gluhonema dekleta vsled gluhosti ne morejo služiti. Da bi v tovarnah delale, se iz lahko razumljivih vzrokov ne more priporočati, drugače, če bi bile pod dobrim nadzorstvom.

Kar se učenja obrti tiče, je treba učenca najpred z imeni orodja in s tvarinami, katere se v dotičnem obrtu pripravljajo ali razdelujejo, seznaniti. Vsako rokodelo (rokokret) se mu naj narpred večkrat pokaže, potem še le razloži. Kazati in ob enem razlagati, gluhonememu učencu ne gre, ker ne more h kratki

na roke in usta gledati, rokokret in govor opazovati. Če se da kaj s slikami pojasniti, naj se to stori.

Da mora gluhtonem rokodelski učenec tudi javne napredovalne šole, zlasti obrtne šole za risanje, obiskavati, je samo ob sebi umevno.

Izučen gluhtonem je kot rokodelski pomagač, ako se z njim dobro ravna, navadno točen, priden, vztrajen, zadovoljen, postrežljiv, pokoren, štedljiv in svojemu mojstru zvest in udan. Mnogi mojstri imajo gluhtoneme pomagače rajši od polnočutnih.

2. Kako je z gluhtonemimi občevati?

V občevanju z gluhtonemimi se ne sme nikdar pozabiti, da pogrešajo gluhomutei sluh, in da tudi glasno govorjenje nič ne pomaga. Oni morejo le na ustih spoznati, kaj jim hočemo povedati. Zategavoljo je treba, če z gluhtonemimi govorimo, se tako obrniti, da gluhtonem usta in obraz dobro vidi. Tudi ne smemo ničesar (smodke, svinčnika) med tem v ustih držati. Dokler se nas ne navadi, moramo počasno, izrazito, in kolikor mogoče, v kratkih stavkih govoriti.

Kdor ni vajen občevati z gluhtonemimi, zdí se mu njih govorjenje neumljivo. Zarad svoje enoličnosti v naglašanju vrh tega ostudno. To pa le nekaj dni. Kmalu se privadi njegovemu glasu in se prepriča, da ni tako težko sporazumevati se z njim, kakor se mu je zdelo.

Isti, ki imajo gluhtoneme v uku ali službi, naj je varujejo, da je drugi ne dražijo. Poučen gluhtonem ni zloben, je dober, krotek in pohleven, da-si tudi rad preobčutljiv. Če se pa mnogokrat tam, kjer bi znabiti mi rekli: „Pojdi, na miru me pusti“, gluhtonem že stogou in dražilecu pest pokaže, pride od tega, ker je reven na izrazih in ne tako spreten v rokovanju jezika, kakor slušec človek; s telokretom lažje in hitreje izrazi svojo nevoljo, kakor z jezikom.

V gluhtonemih biva nekakšen nagon do potovanja*). Sluha pogrešajoč, bi rad z očmi vse preiskal in ves svet pregledal. K temu še pride, da najdejo gluhtonemi na svojem potovanju vedno dobrotnikov. Kako lepo pa je, biti dobrotljiv in usmiljen, je prevelika radodarnost gluhtonemim mnogokrat na kvar, ker lahko postane iz pridnega rokodelskega učenca ali pomagača, len postopač ali pohajajoč berač. Gluhtonemim se toraj naj potovanje po svetu, če ni potrebe, zabranja.

Zaradi njihovega nedostatka se mora gluhtonemim marsikaj prezreti, prizanesti in odpustiti. Zato so prošeni tisti, ki z gluhtonemimi živé, da imajo z njimi potrpljenje, jim pomagajo, je poučujejo, je varujejo goljufije in slabih tovaršij, in s krščansko ljubeznijo z njimi ravnajo. „Kar ste najmanjšemu izmed mojih storili, ste meni storili, pravi Gospod!“ Ne moremo se stvarniku boljše zahvaliti za petero zdravih čutov, kakor, če se za tistega, kateremu eden manjka, potegnemo in ga podpiramo, kadar to za dobro in koristno spoznamo.

*) Gluhtonem deček 15. let, kateri se je na našem zavodu poučeval, je prišel lani v Brežice kot krojaški učenec k nekemu mojstru. Ker se je baje tam z njim strogo postopalo, ušel je mesca novembra ter potoval pri slabem vremenu čez Kozje in Poličane v Maribor. Iz Maribora se je poslal mojstru nazaj. Mesca marca letošnjega leta spet pobegne in potuje v debelem snegu v Ljubljano nekega mojstra iskat, kateri je iz istega kraja, kjer je deček, doma. Ker ga pa v velikem mestu ne najde, vrne se, in se napoti v Maribor, kamor je po 6dnevem potovanju dospel.

3. Katere dolžnosti in pravice ima gluhomem kot državljan?

Gluhomutei, ki niso slaboumni, imajo, zlasti če so se v kakem zavodu obrazovali, iste dolžnosti in pravice, kakor polnočutni državljani. Oni so za svoja dejanja zakonu odgovorni. Svoje premoženje smejo sami oskrbovati in z njim razpolagati. Dovoljeno jim je v zakon stopiti, pogodbe sklepati, oporoke (testamente) napravljati, pred sodnijo pričati, sploh se kot ravnopravni državljani gibati. Seveda uživajo gluhomutei svoje državljanske pravice tam pa tu z malimi pridržki, kateri so z ozirom na njihov nedostatek potrebni.

Državljanski zakon (Bürgerl. Gesetzbuch) določuje gledé samostojnosti gluhomemih v § 275: „Gluhomutei, če so h krati bebasti, ostanejo zmirom pod oskrbništvom; če so pa z nastopom 25. leta sposobni, svoje posle sami opravljati, se jim ne sme brez njihove volje postaviti oskrbnik, a pred sodnijo naj ne pridejo brez zastópника.

Gledé pričanja po gluhomemih pri oporokah predpisuje naveden zakon v § 591: „— — — — brezčutei slepci, glušči, mutei ne morejo biti priče pri oporokah“. Pod besedama „glušči in mutei“ so brez dvombe razumevati gluhomutei.

Biležniški red z dne 25. julija l. 1871 določuje v § 61, pod katerimi pogoji sme gluhomutec biležniške naredbe sklepati: „Če je biležniška naredba delati z mutcem ali gluhomutcem, kateri zna brati in pisati, mora mutec ali gluhomutec biležniški spis sam prebrati ter na spis lastnoročno zapisati, da ga je prebral in našel, da je po njegovi volji. Ako pa ne zna brati in pisati, se morate poklicati dve priči, katerima zaupa in kateri umete nja telokretno govorjenje. Razumi li mutec ali gluhomutec telokretno govorjenje, tega se mora prepričati biležnik s poskusi, ki se ne tičejo predmeta, v istem biležniškem spisu razpravljanega“

Razen teh je v zgoraj navedenem biležniškem redu še nekaj drugih, gluhomeme zadevajočih določeb, ki so pa manj važne. Gledé tirjatve, da mora gluhomutec biležniški spis „sam prebrati ter na spisu lastnoročno zapisati, da ga je prebral in našel, da je po njegovi volji“ moram omeniti, da se bo redko kedaj kak gluhomutec našel, ki bi razumel biležniški spis, pisan v navadnem uradnem slogu. Treba bo tedaj, mu spis in nja določbe še posebno, in sicer prav priprosto raztolmačiti.

Kar se tiče samostojnosti gluhomemega, so določbe zakona zelo svobodne. To je prav lepo, ali skušnja uči, da za gluhomemega ni zmirom koristno, če sme vedno po svoji glavi ravnati.

Nekateri gluhomutei so premalo štedljivi, drugi se zopet dadó lahko prekaniti in ogoljufati. Iz teh in še mnogo drugih vzrokov so gluhomutei navadno vse življenje pod vodstvom in varstvom kakega dobrega človeka, katerega jim postavi, če tudi z njihovim dovoljenjem, nadoskrbniška gosposka.

Zgodovinska črtica o obrazovanju gluhomemih.

Gluhomeme so imeli tudi narodi starega veka, kakor jih ima dandanes vsak narod. Za njih izobrazbo se pa do konca 15. stoletja ni nič storilo, prepustili so se svoji žalostni osodi. Koncem 15. stoletja jeli so poučevati in izobrazovati razumniki, zlasti duhovniki in zdravniki, posamne gluhomutee imenitnih in premožnih rodbin. Koncem 18. stoletja so nastale prve gluhomemnice.

Od leta 1828. naprej delalo se je in se dela na oprostitev, vsouvršbo in zboljšanje metode in na to, da bi postal pouk gluhonemih občen, vsem za pouk sposobnim gluhonemim otrokom pristopen. Tedaj razločujemo v zgodovini izobrazovanja gluhonemih (ako računimo tudi predpoučevalni čas), štiri dobe: I. Gluhonemi so bili, a ostali so brez vsega pouka (do konca 15. stoletja); II. Posamni gluhonemi imenitnejših rodbin so se poučevali (od konca 15. do konca 18. stoletja); III. Gluhonemi se poučujejo v posebnih zavodih, gluhonemnicah (od konca 18. stoletja do leta 1828.); IV. Dela se na zboljšanje metode in poobčenje pouka, (od leta 1828. do današnjega dne.)

I. doba.

Od ? do konca 15. stoletja.

Gluhonemi so bili, a ostali so brez pouka.

Pri izhodu Izraelcev iz Egipta bilo je med njimi mnogo gluhonemih. (Mojz. knjiga modrosti X. 21.) Ker se je z reveži menda slabo postopalo, dal je Mojzes prepoved: „Ne preklinjaj gluhnega!“ Mojz. III. knjig. 19. odl. 14. vrsta.

Tudi Davidu so bili gluhonemi znani; moral je celo dobro poznati nedostatek njihov in njih žalostno osodo, ker zdihuje v pesni pokore ps. 37, 14. in 15. vrst: „Biti moram, kakor glušeč, ki ne sliši, in kakor mutec, ki ne govori. in biti kakor tak, ki ne sliši in nima ugovora v svojih ustih.“

Modri Salomon opominja zakonodajalce v pregovoru 31., 8. in 9. vrsta: „Odpri svoja usta (potegni se) za mutce ter v zadevah vseh, ki so zapuščeni“.

Izaija prorokuje: Glušči bodo slišali.

V sv. evangeliju beremo: Jezus je šel iz krajev Sirskih in je prišel skoz Sidon k Galilejskemu morju, sredi krajev Desetomestja. Pripeljajo mu gluhega in mutastega, in ga prosijo, da naj položi roko nanj. In ga je vzel izmed množice na stran, in je utaknil svoje prste v njegova ušesa, oślinil ter se dotaknil njegovega jezika, pogledal v nebo, zdihnil in mu rekel „efeta“, to je „odpri se“. In kar odprla so se mu ušesa in razvezala se je vez njegovega jezika in je prav govoril. — Ljudstvo pa se je čudilo, rekoč: Vse je prav storil, gluhim je dal slišati in mutastim govoriti. Luk. 7, 31—37.)

Navedene vrste iz sv. pisma nam kažejo, da so že Izraelci spoznali, kako reven, omilovanja vreden, pomoči in podpore potreben da je gluhonem človek.

Tudi Helenci so imeli gluhoneme, a odrekli so jim sposobnost za uk in duševno poblaženje. Veliki zdravnik Hipokrat (460—377 pred Kr.), pa najslovitiji modroslovec Aristotelj (384—322 pred Kr) sta učila, da niso gluhomutci za uk, ker pogrešajo onih čutov, kateri v poučevanju najbolj poslujejo, namreč sluha in govora. Služiti morejo gluhomutci le pri tajnih opravilih, (katera so se opravljala bogovom na čast.)

Isto tako so se pri Rimljanih nahajali gluhonemi. Pravega razuma in sposobnosti, da bi se mogli izobrazovati, jim pa tudi Rimljani niso pripoznavali.

Samo v obrazovnih umetnostih, kiparstvu in slikarstvu, napredovati, so jih smatrale sposobne. V teh strokah so se zato smeli poučevati in izobražati. In nekateri so tudi dobro napredovale. Plinij n. pr. omenja v svoji knjigi prirodopisja str. 354 gluhonemega Kvintij Pedija, ki se je gluh porodil. Mesala, s katerim je bil Pedij v sorodu, dal ga je poučevati v slikarstvu in Pedij se je tako izvrstno naučil slikati, da je celo cesar Avgust občudoval njegova dela.

Drugi narodi so gotovo tudi imeli gluhoneme. Da bi se pa bili v tej dobi kje poučevali, tega ni misliti, ker še pri Grkih in Rimljanih ki so bili tako visoko izobraženi, niti eden slučaj ni znan, da bi bil kdo poskusil kakega gluhomutca učiti v šolskih predmetih.

II. doba.

Od konca 15. do konca 18. stoletja.

Posamne gluhoneme imenitniših rodbin so poučevali posamni možje, zlasti duhovniki. (katoliški in protestantski) in zdravniki, kateri so bili ali sami njih očetje, ali pa sprijaznjeni z njihovimi stariši. Od sedaj se še le prav za prav začne zgodovina izgoje in poučevanja gluhonemih.

1. Rudolf Agricola (1443—1485) profesor modroslovja v Heidelbergu, je učil okolu leta 1483 nekega gluhonemega glasovni jezik.

2. Joahim Paša († 1578), dvorni pridigar volilnega kneza Joahima II. Brandenburškega, poučeval je svojo, v drugem letu oglušelo hčerko s pomočjo podob.

O metodi in vspehu poučevanja imenovanih dveh učiteljev in še nekaterih drugih mož, ki so se tudi bavili s poučevanjem gluhonemih, nam zgodovina ničesa ne pove. Poroča pa se nam, kako in s kakim uspehom je učil gluhoneme v Španiji.

3. Pedro de Ponce, benediktinec v samostanu pri sv. Salvadoru v Sahagonu. Leta 1570 prevzel je de Ponce troje gluhonemih otrok kastilijanskega konetabla Pedro de Velasco-ja in sicer dva dečka in eno deklico: potem gluhonemega sina aragonskega namestnika Gurrea-je, da jè je poučeval v pisanju in jeziku. Eden učencev sam piše, kako se je učil pri de Ponceju: „Ko sem še bil majhen in neveden, pisal sem, kako mi je moj učitelj predpisaval; pozneje sem si spisal vse kastilijanske besede v posebno knjižico; potem sem jel z vso silo črkovati in besede izgovarjati, pri čem so mi vedno sline tekle iz ust; slednjič sem začel brati zgodovino, — vse to pa s pomočjo božjo, brez katere ne more nobeden gluhonem obstati. Franciskus Velasius.

Natančneje opiše de Ponci-jevo metodo Ivan Pablo Bonet, tajnik konetabla Velasco-ja, kojega mlajša brata in sestro je de Ponce poučeval. Ivan Pablo Bonet, kateri je natančno opazoval način njegovega poučevanja, poroča v posebni, leta 1620. na svitlo dani knjigi o iznajbi de Ponci-jevi, da uči gluhoneme govoriti in pisati. Na predmete, ki so pismeno zaznamovani (kajih imena so napisana) kazoč, navaja gluhoneme učence, da izgovarjajo glase dotične besede. Najbolj čudovito v njegovi umetnosti je to, da znajo njegovi učenci dobro govoriti, brati, pisati in misliti; tudi v zgodovini, zemljepisju in

računanju so poučeni. V knjigi so še omenjeni nekateri vzroki gluhosti in nemosti, in navedena nekatera sredstva, s katerimi se da gluhost odpraviti. Na koncu ima knjiga kratko slovnico španskega jezika in rokoprstno abecedo.

Heil misli, da je Bonet najberže de Ponce-jev rokopis obelodanil, ali vsaj od njega dobil pobudo, da je dal na svetlo knjigo.

Pedro de Ponce je bil prvi, ki je učil gluhoneme v jezikovnih oblikah misliti, svoje misli s pismom izražati in razumljivo govoriti. Kar se je v tej zadevi pred njim zgodilo, bili so menda poskusi brez znatnega vspeha, zato se smatra de Ponce po vsej pravici kot izumitelj in iznajditelj poučevalne metode za gluhoneme, in Španija zibel pouka gluhonemih. Pedro de Ponce je umrl leta 1584.

4. Ramirec de Carrion, tajnik in učitelj gluhonemega španskega markija de Priega, bil je drugi učitelj gluhonemih v Španiji. On je baje tako le pripravljal svoje učence na pouk. Najprej jim je dal nekaj, po čem jih je gonilo; potem jim je izbril na temenu glavo, in mazal golo mesto z nekim mazilom ter vsako jutro česal lasje z glavnikom iz ebinovega lesa proti potezi. Ko jim je še nekoliko časa dajal piti nek rastlinsk sok, jel jim je nad izbritim temenom glasno izgovarjati glase, zloge in besede ter na takov način baje več gluhomuteev raznemil. Čudna metoda! Po de Carrionovi smrti je v Španiji poučevanje gluhonemih zaspalo.

5. Dr. John Bulwer, znan angleški pisatelj, je spisal in obelodanil leta 1648. knjigo, v kateri dokazuje, da se gluhomuteci s telokretanjem lahko sporazumevajo, in da spretno beró besede od ust, ker spoznajo na obrazu in ustih glase, kakor da bi jih slišali. Če je Bulwer gluhoneme tudi poučeval, ni znano.

6. Van Heilmont, sloviti holandski učenjak, svetuje (okolu leta 1657.), naj bi se gluhonemi hebrejskega jezika učili, češ. da je ta jezik priprost in nima abstrakcij, zato lahko razumljiv.*) Vrh tega so hebrejske črke posnete po človeških govorilih (ustnicah, vrstah zob, jeziku), kar bi pripomoglo, da si učencev črke lažje zapomni. (?) Učil gluhonemih menda Heilmont ni.

7. A man. roj. v Schaffhausenu leta 1669, zdravnik v Amsterdamu na Holandskem, je poučeval več gluhonemih v govorjenju in branju govora od ust s prav dobrim vspehom. Načela, katerih se je pri poučevanju držal, je popisal v dveh knjigah, kojih je prišla prva leta 1692., druga 1700. v Amsterdamu na svetlo. Tukaj je prav dobro razvit mehanizem govorjenja, ter natančno popisan način kako učiti gluhonemih govoriti.

8. Rodigro Pereira, španski učenjak, je okolu leto 1748. po metodi de Ponce-jevi poučeval na Francoskem gluhoneme. Pripoveduje se, da so se njegovi učenci le s pismom znali sporazumevati, vendar je imel dovolj občudovateljev na tem, kar je dosegel.

Razen navedenih je bilo v tej dobi še več drugih mož, ki so se ali naravno s poučevanjem gluhonemih pečali, ali pa premišlali, kako bi se dali ti reveži vspešno učiti. Ker so pa manje znani in njih delovanje ni toliko upljivalo na napredek v izobrazovanju gluhonemih, jih ne omenim.

*) Da je hebrejski jezik priprost, in da nima mnogo abstraktnih pojmov, priča nam sv. pismo, kojega beseda je v resnici lahko razumljiva.

III. doba.

Od konca 18. stoletja do leta 1828.

Gluhonemi se poučujejo skupno v posebnih zavodih, gluho-
nemnicah.

Ne le da se je začelo poučevanje v veči meri in v posebnih zavodih, tudi metoda je dobila določene oblike, ter prišla v trdneje tire. in smoter obrazovanja postal je jasnejši. Dva blaga moža sta bila, ki sta vsaki na svojem mestu osnovala gluho-nemnice, gluho-neme poučevala ter vsak po svojem razvijala in sestavljala učno metodo, in zopet vsak po svojem določevala smoter obrazovanja gluho-nemih. Prvi je bil Abbe de l'Epee v Parizu, izumitelj in rokovatelj francoske metode, katero smo že zgoraj označili. Zastopnik nemške, (v njenih glavnih potezah od de Ponce-ja iznajdene) metode, o kateri smo tudi že govorili, pa je bil Samuel Heinicke v Eppendorfu pri Hamburgu, pozneje v Lipskem

Charles de l'Epee se je rodil 25. nov. 1. 1712 v Versailles-u, kje je bil njegov oča kr. arhitekt. Mladi l'Epee je volil duhovski stan in je bil že v 17. letu v mašnika posvečen. Ker se je pa zapletel v janzenistične prepire bilo je malo upanja, da dobi duhovsko službo. Na očetovo željo se je odločil za pravoslovje in je ustopil po končanih študijah kot parlamentni odvetnik v sodnijsko prakso. Odvetniški stan pa rahlo- in blagocutnemu l'Epeju ne ugaja, zategadel se vrne k teologiji, postane pridigar in potem kanonik v mestu Troyes (gov. Troá). A zaradi mraženj in sumničenja po Janzenistih kmalu zgubi službo. Podá se v Pariz, ter živi tu kot zasebnik. Nekega dne obiše neko gospo, katere pa ne najde doma, le njeni dve hčerki sedite molče pri svojih ročnih delih v sobi, ter plaho pogledujete dobrega duhovnika. On ji večkrat ogovori, a nobenega odgovora ne dobi. Ko se mati vrne domu, toži ji l'Epee, češ, da sta njeni hčerki svojevoljni, še odgovoriti mu nista hoteli, če ji je kaj vprašal. Mati pravi: „Kako bosta siroti odgovarjali, ker sta obej gluho-nemi rojeni“, in toži s solzami v očeh, da je jima učitelj p. Vanin, koji ji je s podobami nekaj časa poučeval, umrl. Blagemu l'Epee-ju se gluho-nemi revii usmilite, in odloči se, pri njih pouk nadaljevati. Odsihmal je l'Epee noč in dan premišljeval, kako bi se dali gluho-nemi naravno in vspešno poučevati, in pride do tega, da je treba, ako se hoče njihovemu duhu priskočiti, ustvariti za nje posebno sporazumevalno sredstvo, telokretni govor. O telokretnem govoru pravi l'Epee: „Kdor se hoče naučiti kakega tujega jezika, se ga ne more učiti po slovnici, pisani v istem tujem jeziku, slovnica mora biti pisana v jeziku, ki je njemu razumljiv. Tako bomo tudi morali postopati, ako hočemo naučiti gluho-nemega svoj jezik ter ga z uspehom poučevati, pouk namreč pričeti v njegovem materinem jeziku, in materin jezik vsakega gluho-nemega je telokretni govor. Le s pomočjo telokretnega govora se more uvesti gluho-nem v naš glasovni jezik.“

Na podlagi naravnega telokretanja sestavil je de l'Epee umetni telokretni govor, in osnoval, ko so se dobri uspehi njegovega poučevanja posamnih učencev že javno priznavali, posebno učilnico in odgojilnico za gluho-neme, katerim je žrtvoval ne le svoje moči, nego tudi vso svoje premoženje. Da bi

ne trpeli njegovi gluho-nemi odgojenci pomanjkanja, stradal je sam.*) Svojemu zavodu je hotel obstanek s tem zagotoviti, da si je prizadeval, doseči nja povzdigo v javni in državni zavod, a to se mu ni posrečilo. Dobival je sicer zadnja leta od države in od dvora podporo, državni zavod pa je postala gluho-nemnica še le po njegovi smrti leta 1791.

Abbé de l'Épéejeva metoda obstoji tedaj v svojih glavnih točkah v tem, da se uvedejo gluho-nemi s pomočjo umetno sestavljenega telokretnega govora v naš pisalni (književni) jezik, s katerim se pozneje poučujejo, obrazujejo in sporazumevajo. Gluho-neme obraziti, da bi naš jezik ne samo razumevali, brali in pisali, ampak tudi govorili, l'Épée ni splošno zahteval, izmed njegovih učencev so se le najbolj nadarjeni nekoliko govoriti učili.

Razen da je l'Épée mnogo gluho-nemih izobrazil, se za gluho-neme potegoval, jim svoje moči in svoje premoženje žrtoval, koristil je gluho-nemim tudi s tem, da je pokazal nove pote njihovega poučevanja, da je postavil in omejil smoter njih izobrazovanja, in da je opozoril deloma s svojim požrtovalnim delovanjem na zavodu, deloma s svojimi spisi daljne kroge na gluho-neme in njih obrazovanje. V njegovem zavodu se je tudi mnogo mož izučilo za učitelje gluho-nemih, med njimi May in dr. Stork z Dunaja. L'Épéejevo ime je z zlatimi črkami zapisano v zgodovini vzgoje in poučevanja gluho-nemih.

Samuel Heinike, roj. v Nauzschützu pri Weissenfelsu ob Sali leta 1729: je bil drugi veliki dobrotnik gluho-nemih. Sin kmečkih staršev, ga je oče odločil za kmetijstvo, njegovi misli pa so bile više obrnene. 21 let star, poda se v Draždane in stopi v vojaško službo. Kot vojak se je še le začel izobražati. Učil se je godbe, potem latinskega in francoskega jezika. Da bi kaj zaslužil, pa tudi iz ljubezni do mladini, poučeval je otroke. V neki obitelji, kje je bil domači učitelj, so imeli gluho-nemega dečka. On ga je začel poučevati v pisanju in pozneje v računanju. Temu so sledili prvi poskusi v jeziku. Vspehi so bili povsod, tudi v jeziku, povoljni.

Z ozirom na to, da je bilo v tedajnih časih — zlasti v nižjih stanih — malo ljudi, ki bi znali pisati, zdelo se je Heinicke-ju potrebno, da se nauči gluho-mutec jezik ne le razumevati in pisati, ampak tudi govoriti, in je svoj pouk temu primerno uredil. Vodilo mu je bil Aman ov Surdus loquens.

Jedva pričeto, se je Heinicke-jevo delovanje v Draždanih tudi že nehalo. Konec storila mu je namreč sedemletna vojska, ki se je leta 1756 začela. Heinicke bil je vjet, a posrečilo se mu je uiti. Pobegnil je v Jeno, kje se je dal med dijake vpisati. S poučevanjem v godbi preživel je sebe in svoje, kajti bil je že oženjen in oca dveh otrok. Leta 1758. se preseli v Hamburg in dobi vstop v imenitniše rodovine, med drugim je poučeval prvo Klopstockovo soprogo. Po Klopstocku priporočen, postal je pri grofu Schimmelmannu domač učitelj in tajnik. Tu je ostal 8 let in se poleg svojega poslovanja likal in izobražal.

*) Še tople sobe si po zimi ni privoščil. Ko ga obišče prijatelj in najde, kako zmrzuje, pregovori ga, da si naroči drv. Ko pa drva dobi in ja mora plačati, pogleda svoje odgojence in izdihne: „Reve, sem vam zopet 100 frk. odtegnil!“

Posel poučevanja, dasi težaven in trudapoln, se je pa možu čim dalje, tim bolj priljubil. Zategavoljo stopi leta 1768. v Eppendorfu blizu Hamburga v službo za učitelja in kantorja. Tukaj zopet dobi gluhonemega učenca, 13 let starega dečka. S prva ga je poučeval, kakor svojega prvega gluhonemega učenca poprej v Drazdanih, po Amanovi knjigi, toda ta knjiga zadostovala je le početkom. Kmalu je moral sam iskati novih potov svojemu poučevanju in jih je tudi našel, dokaz temu so bili dobri učni vspehi, ki jih je dosegel. Njegov učenec je namreč v prisotnosti staroste hamburškega ministerstva, dra. Götze-ja tako dobro prestal preskušnjo iz veronauka, da je bil konfirmovan. — Prihodnje leto je poučeval Heinicke že 4 gluhoneme, in ker se je njih število vedno množilo, vzel jih je, da bi je imel vedno okolu sebe in pod svojim nadzorstvom, k sebi v svojo hišo, kje jim je bil oča in učitelj. Tako je nastala druga gluhonemnica.

Heinicke žrtoval je, kakor l'Epee, svojim izgojencem več, nego je lahko mogel. Pri sebi in svojih je moral štediti, da mu je bilo mogoče oskrbovati gluhoneme odgojence. V ugodniše gmotne razmere je še le prišel, ko se je preselil z gluhonemnico v Lipsko, kam ga je bil poklical leta 1778. z obitelji in 9 odgojenci, Friderik Avgustij, tedajni volilni knez saksonski. V gmotnih zadevah je bil Heinicke v Lipskem res na boljšem, kajti blagi Friderik Avgustij mu je z odločbo z dne 13. septembra leta 1777. nakazal 400 tolarjev letne plače, ter mu zagotovil, da se bodo nadarjeni gluhonemi učenci ubogih starišev na njegove stroške oskrbovali. Zato pa je imel mnogo drugih sitnosti in neprijetnosti.

Zavod je bil s prva pičlo obiskovan. Gluhonemih otrok sicer ni manjkalo, a starišem so bili stroški za oskrbovanje previsoki, in obrazovanje jim je predolgo trajalo; v svoji nevednosti so mislili, da zadostujejo 2—3 leta. Vrh tega je imel z l'Epee-jem hud peresni boj, v katerem sta vsak svojo metodo zagovarjala, hvalila in priporočala. Nadarjeni in visoko olikani l'Epee se je potegoval za svojo stvar v izborni obliki, dočim je Heinicke, ki ni bil tako izobražen, bolj robato zagovarjal svoje nazore. Ta okolnost in potem to, da še tedaj ni bilo pravega razuma za Heinicke-jevo metodo, je pripomoglo l'Epee-ju v občinstvu do zmage, kar je Heinicke-ja zelo žalilo.

Neomenjeno ne sme ostati, da sta oba dobrotnika človeštva iz čistih nagonov in ne iz sebičnosti drug drugega pobijala.

Heinicke je vodil do smrti lipski zavod in je umrl l. 1790 brez vsega premoženja, tako da je vdova s tremi neoskrbljenimi otroci po njegovi smrti v revščini živela. Nekaj posebnega je bilo pri Heinicke-ju to, da je načela svoje metode nekako prikival, še le njegov zet in pozneje ravnatelj na lipski gluhonemnici, magister Reichi jih je obelodanil.

IV. doba.

Od l. 1828. do današnjega dne.

Dela se na zboljšanje in usovršbo učne metode ter na poobčenje pouka.

V prejšnji dobi se je bilo že precej gluhonemnic izcinilo, ne samo na Francoskem in Nemškem, kje sta se porodili gluhonemnici materi, ampak tudi pri nas v Avstriji, v Španiji, Italiji, na Ruskem, Belgiji in drugih državah.

A kmalu se je pokazalo, da osnovani zavodi nikjer ne zadostujejo, povsod so našli in našteli mnogo več gluhomutev, kakor so jih mogli dotični zavodi sprejeti. Potreba, da se gluhonemi obrazujejo, se je pa vedno bolj in bolj spoznavala. Kaj tedaj ukreniti, da bi ne ostalo toliko gluhonemih brez pouka? Nasvetovalo se je v to mer troje:

1. Vodje gluhonemnic so zahtevali toliko zavodov, da se sprejmejo vanje vsi za uk sposobni in v šolski starosti stoječi gluhomutei. Tej trjati ustreglo se je na Danskem in v nekaterih malih državah na Nemškem; več države še pa zdaj nimajo toliko gluhonemnic, da bi se mogli vsi gluhonemi otroci, ki so zdravega duha in za šolo godni, v njih poučevati.

2. Čech, učitelj veronauka na državni gluhonemnici na Dunaju, uvidevši, da je zastoj, zahtevati toliko gluhonemnic, koliko jih je treba, (ker so stroški za nje preveliki) nasvetuje naj bi se duhovniki in učitelji na univerzah in v duhovskih, oziroma učiteljskih seminističnih pripravljali za učitelje gluhomutev ter oni poučevali gluhoneme, ako jih najdejo tam, kje bodo pozneje služili poleg polnočutnih otrok. Takim učiteljem za vodilo v poučevanju je spisal posebno knjigo. (Versinnlichte Denk- und Sprachlehre,) a njegov nasvet ni nikjer prodril.

3. Bavarski šolski svetovalec Graser (roj. 1766, umrl 1841), kateri pričakuje, da se bo učna metoda za gluhoneme še tako daleč razvila in tako usovršila, da bodo gluhonemi učenci učiteljevo besedo od ust gledali, kakor jo slišijo slušeci, tudi zahteva, naj se gluhonemi otroci vzporedno s polnočutnimi poučujejo in izobrazujejo. Gluhoemnice zdé se mu nepotrebne. Graser je bil teoritik brez vsake skušnje in ni pomislil, da mora gluhonem otrok se še le naučiti, da od ust bere in jezik razumeva, dočim je slušec ne le vaje govorico poslušati, nego tudi več jezik razumevati. Njegova ideja je bilo dete mrtvo porojeno.

Čech-ov in Graser-jev nasvet sta pa imela, če se tudi nobeden ni izvršil — uresničuje se le, kar so zahtevali vodje gluhonemnic, namreč pomnoženje zavodov, — vendar dobre nasledke gledé obrazovanja gluhonemih, ker sta opozorila na duhovniščino in učiteljstvo, ki bi naj sodelovala v izobrazovanju gluhonemih. Posledica temu je bila, da se je jela po bogoslovjih in učiteljskih izobrazovališčih učiti metodika poučevanja gluhonemih. Katera naloga pripada ljudski šoli v obrazovanju gluhomutev, in kako jo naj izvršuje, o tem bom v drugem delo obširneje govoril.

Tudi metoda je v slednji dobi kaj dobro napredovala. Francoski strokovnjaki, zlasti Bebian, so uprostiti, zboljšali in usovršili telokretni govor.*) Zastopniki Heinicke-jeve metode so delali pred vsem na tesno zvezo učne tvarine z uvedbo v jezik. in na to, da se omeji raba telokretnega sporazumovanja v pouku do skrajne meje. Spoznali so bili namreč, da more samo na tak način postati gluhonemu naš jezik edini nositelj njegovih misli, in da dobi gluhonem le tem potom potrebno spretnost v izražanju v glasovnem jeziku. Kako naj se izvršijo njih nasveti, kazali so deloma praktično kot učitelji v zavodih za gluhoneme. deloma pa v pismu. Zategadel se je v četrti dobi slovstvo o obrazovanju gluhonemih naglo množila. V tej dobi se je vrh tega določil ljudski

*) De l' Epeejevi telokreti so bili v mnogih zaznamkih preokorni, premalo naravni.

šoli delokrog obrazovanja gluhtonemih; pokazal se ji je tudi pot, kako naj reši svojo nalogo. Posebno je bil Hill, ki si je v tem oziru mnogo zaslug pridobil.

Gluhtonemnice na Avstrijsko-Ogrskem.

Leta 1777. je obiskal poznejši vladar Jožef II. svojo sestro, kraljico Antojneto v Parizu, in si je ogledal pri tej priliki tudi l'Epee-jev zavod. Človekoljubni starček, njegovo postopanje z gluhtonemo mladino, njegov pouk in dobri uspehi poučevanja so se Jožefu tako dopadli, da mu je ponudil, ako se preseli na Dunaj, ter uredi tukaj enak zavod, dostojanstvo avstrijskega kanonika. A l'Epee mu odgovori: „Veličanstvo, jaz sem že prestar, da bi se selil, a obrnite milost, ki ste jo meni namenili, stvari sami, gluhtonemim v prid, zdi se mi vredno, da se knez potegne za gluhtoneme“.

Blagi vladar je dobro umel l'Epee-jeve besede. Najprej je njega in njegov zavod v merodajnih pariških krogih toplo priporočal, ter posredil, da je dobival l'Epee odsihmal iz državnega zaklada znatno podporo in od francoskega dvora po milosti kralja Ludovika XVI. 3100 frankov letne priloge. Sklenil pa je tudi na Dunaju vstanoviti enak zavod. Naključni se, da je v Parizu živeč avstrijan, tedajni učitelj nemškega jezika na kraljevi vojaški šoli, Jožef May, kateri je želel v svoji domovini biti nameščen, prišel k Jožefu II. v avdijenco in ga prosil za službo. Vladar ga milostljivo sprejme, in od tistega dne je dobival plačo kot avstrijski državni služavnik z določbo, da se v l'Epee-jevem zavodu izuči za učitelja gluhtonemih. Prošnika iz avdijence spuščajoč je rekel Jožef II.: „Poslal vam še bom tovarša z Dunaja. Upam, da bota oba prav marljiva, da vaju kmalu zopet na Dunaju vidim. Nahaja se vrsta nesrečnih ljudi, za katere se žalibože dolgo ni nihče zmenil, ti so gluhomuteci. Kolika zasluga, vzbujati v takih, kateri so zapuščeni od narave in ljudi, vzvišene misli“.

Ko je prišel Jožef na Dunaj nazaj, obrnil se je do nadškofa Migazzi-ja s prošnjo, naj mu naznani duhovnika, ki bi se hotel pri l'Epee-ju fízobraziti za učitelja gluhtonemih. Kardinal nadškof nasvetuje svojega tajnika, dr. Jožefa Stork-a, kateri je tudi kmalu odpotoval v Pariz. Po 8 mesečnem šolanju v pariški gluhtonemnici pod vodstvom l'Epee-jevim se vrne Stork z May-em leta 1779 na Dunaj, in še v istem letu se je osnoval na Dunaju s posebno odločbo cesarice Marije Terezije odgojevalni in poučevalni zavod za gluhtoneme, prva gluhtonemnica v Avstriji. Dr. Stork je bil imenovan ravnateljem novi c. kr. gluhtonemnici. Kmalu je pričel zavod svoje človekoljubno in plodonosno delovanje.

Cesarska vlada je razglasila sedaj po celi državi poziv, v katerem vabi duhovnike, da bi prišli na Dunaj, se seznanili z uredbo novega zavoda in načinom poučevanja, ter delali potem v domačem kraju na to, da se osnujejo tudi tam enaki zavodi. Poziv ni ostal brez uspeha. Od vseh strani monarhije so dohajali hospitantje. Vrnivši se v svojo domovino, vspodbujali so domačine na delo za olajšanje žalostne osode gluhtonemih, in gluhtonemnice so nastajale po raznih kronovinah druga za drugo. Da so se napravljale gluhtonemnice, so mnogo pripomogle tudi, Franc Holdheimove ustanove, katere je ustanovil za gluhtoneme odgojence cesar Franc iz svoje zakladnice ter jih vsaki deželi nekaj odločil, Štajerski n. pr. 10.

Tukaj naj sledi :

Pregled gluho-nemnic avstrijsko-ogerskih in nekaj statističnih podatkov o gluho-nemih.*)

Kronovina	Kraj, kje so gluho-nemnice	Leto, kedaj se je katera osno-vala	V gluho-nemnicah je otrok	V starosti med 5. in 15. letom jih pa stoji**)	Zunaj gluho-nemnic je otrok te star. (med 5. in 15. l.)**)	Število gluho-nemnih sploh	Gluho-nemih pride	
							na 100.000 pre-bivalcev	ali (po štetju z dne 31. dec. 1830.), 1 na pre-bivalcev
Spodnje-Avstrijska	Dunaj, c. kr. gluho-nemnica Dunaj, žid. gl. Währing Šent-Pelten Oberdebling	1779	120	664	328	2140	93	977
		1844	91					
		1882	42					
		1846	50					
		1870	75					
Zgornje-Avstrijska	Linec	1812	83	206	123	1096	131	532
Solnograška	—	—	—	42	42	361	196	324
Tirolska s Vorarlbersko	Hal Trident	1830	60	206	102	732	80	2579
		1843	44					
Koroška	Celovec	1846	26	130	104	981	254	243
Štajerska	Gradec	1830	94	420	326	2373	157	360
Kranjska	—	—	26—32	85	53—59	418	85	1151
Primorsko	Gorica	1840	68	164	96	519	79	4284
Dalmacija	—	—	—	46	46	252	44	1400
Češka	Praga Litomerice Budejevice Kralj. Gradec	1786	156	1285	930	4619	76	994
		1858	33					
		1871	101					
		1881	65					
Moravska } Šlezija }	Brno	1832	125	972	847	2460	76	742
						okolu 740	111	627
Galicija	Lvov	1830	71	2550	2479	6949	117	787
Bukovina	—	—	—	168	168	604	106	946
Ogerska	Budapest Vacov(Vajcen)	1877	87	—	—	—	—	—
		1802	93	—	—	—	—	—
Hrvatska	Zagreb	1885	4	—	—	—	—	—
Slavonija	Mitrovec	1887	?	—	—	—	—	—

*) Navedene podatke sem vzel deloma iz knjige „Oesterreichisches statistisches Handbuch“ z l. 1882., deloma iz izkaza „Ausweis der k. k. stat. Central-Commission in Wien l. 1884“.

***) Števila v teh dveh oddelkih imajo namen, pokazati, koliko gluho-nemih otrok ostane in odraste brez pouka. Ker se pa šolska starost ne prične s 5., nego končanim 6. letom, (pri gluho-nemih prav za prav s 7. letom), in ker so tukaj šteti tudi slaboumni

Kakor kaže ta pregled, je sedaj po avstrijskih deželah (dež. takraj Lite) zavsema 17 gluhoemnic, v katerih se poučuje čez 1330 dečkov in deklic. Ker se pa nahaja po vseh avstrijskih kronovinah nad 4500 za šolo godnih in za uk sposobnih gluhoemnih otrok (premladi in slaboumni so že odračenjeni), ostane in odrase jih brez vse obrazbe okolu 3170!*) Nekatero kronovino, kakor Krajnska, Dalmacija, Solnograška in Bukovina še nimajo nobene gluhoemnice; Moravska in Šlezija skupaj eno samo. Zadostujejo pa obstoječi zavodi nikjer, še na Spodnje Avstrijskem ne, kjer so razmere za gluhoemne najugodniše. Na Štajerskem bi se morala osnovati še dva zavoda, in sicer eden za Zgornji, drugi za Spodnji Štajer, da bi bilo mogoče vse naše gluhoemne otroke sprejeti. Gluhoemnica za Spodnji Štajer bi imela za nas Slovence še svoj posebni pomen, namreč tega, da bi se gluhoemni otroci slovenskih starišev tukaj slovensko učili. Zdaj se mnogokrat prigodi, da otroci, kateri so se šolali v graški gluhoemnici, kjer je učni jezik nemški, potem, ko se vrnejo domov, ne umejo domačih domači pa njih ne.**)

Take prikazni gotovo tudi na Krajnskem niso preredke, ker se domači otroci v nemških gluhoemnicah (dečki v linški) izobražajo. Na Krajnskem ta nedostatek odpraviti in sploh pomagati gluhoemim, bilo bi pa, menim, lažje kakor v vsaki drugi kronovini, ker razpolaga Kranjska že z visoko glavnicó, ki je namenjena domači gluhoemni deci v obrazbo. Če bi prevzela dežela plače učiteljskega osobja na deželni zaklad, bi, kakor se meni dozdeva, čez leto dni že lahko imela Kranjska svojo gluhoemnico najmanje za 40—50 odgojencev.***) In koliko je vredno, da se izobrazijo gluhoemni, vé vsakdo, kateri je imel kedaj priložnost primerjati ukega gluhoemca z neukim. Gluhoemnega izobraziti se pravi vrniti ga človeški družbi, kateri ga je bila vzela nemila osoda!

Tedaj človekoljubje, kateri imate srce za omilovanja vredno gluhoemno deco, in ki ste znabiti odbrani, da govorite odločilno besedo v tej zadevi, po-

gluhoemni otroci, katerih je poprek $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{3}$, se navedena števila znatno znižajo, če odračunimo premlade in slaboumne; vendar pa so še visoka; tako ostane na Štajerskem za uk sposobnih gluhoemnih otrok brez obrazbe še vedno okolu 190, na Primorskem okolu 70, na Kranjskem okolu 30.

*) V deželah onkraj Lite je nad 2000 v šolski starosti nahajajočih se gluhoemnih otrok; v zavodih v Budapesti (židovsk zavod), Vacovu in v Zagrebu jih je skupaj 184 (gluhoemnica v Mitrovicu se je še le osnovala), tedaj jih ostane brez uka blizo 1816.

**) Ne morem drugače nego da na tem mestu pohvalno pripoznam, da slavno ravnateljstvo graške gluhoemnice pri sprejemu odgojencev z vso nepristranostjo postopa, ter sprejema učence ravno tako s Spodnje Štajerskega, kakor z drugih delov naše kronovine. Hvala mu!

***) Glavnica za novo gluhoemnico na Kranjskem bo kmalu znašala 292.000 gld. Dež. zbor krajnski je vprašanje, ali bi se naj osnoval poseben zavod za gluhoemne v XIV. seji dne 22. jan. l. 1887. tudi že razpravljal. Pa glavnica se mu je zdela še premajhna, da bi se mogel z njenimi dohodki vzdržavati poseben zavod s primernim številom odgojencev. Zato je sklenil, da se gluhoemnica sedaj še ne osnuje, za odgojo gluhoemne dece pa se naj tako-le skrbi: Z enim delom doneskov (drugi se priklopa glavnici) in s Holdheim-ovimi ustanovami se odgojuje v linškem ali kakem drugem zavodu primerno število dečkov (znabiti kakih 6—12); za deklice pa se ustanovi tudi z delom doneskov, za obrazbo odločenem, pri šolskih sestrah de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu 20 prostorov, vsaki po 150 gld. na leto. Dečki se bodo tedaj tudi za naprej po tujih zavodih odgojevali, deklice poleg polnočutnih deklic in ne v posebnem zavodu poučevale.

tegnite se za uboge gluhomutce, in pripomozite, da dobé novih zavodov, v katerih se jim bo blažilo srce, se bodo učili spoznavati dobrotljivega stvarnika, in kateri jim bodo razvezali zavezan jezik!

II. del.

Gluhonem otrok v hiši svojih starišev pa v domači šoli.

1. Splošne opomnje.

Kakor uči skustvo, so gluhonemi otroci večinoma revnih, siromašnih starišev in takih rodbin, katere prav ne umejo odgajati in odrejati otrok, toliko manje gluhonemih, s katerimi si sploh ne vedó sveta. Kdo naj tukaj priskoči? Učitelj, mislim jaz, naj stariše pouči, kako jim je postopati s svojim gluhonemim revčekom, da bo rasel „na telesu in pameti“, enako polnočutnemu otroku.

Česa pa se naj gluhonem otrok v domači šoli uči? Kdor bi trjal, (kakor je Graser), da se naj gluhonemi otroci poučujejo v ljudski šoli vzporedno s polnočutnimi, in da naj ljudska šola dožene in dovrši njih obrazbo, ta bi od ljudske šole več zahteval, kakor ona premore. Prenizko cenil bi pa na drugi strani tisti njene moči, kateri bi mislil, ljudska šola ne more ničesar storiti za obrazovanje gluhonemih. Ako tedaj ljudske šole z ozirom na njeno sposobnost ne precenimo, pa tudi premalo ne zahtevamo od nje, moremo ji gledé obrazovanja gluhonemih otrok odmeriti to le nalogo: 1. da poučuje stariše gluhonemih otrok, kako je s tako deco doma postopati in jo odgojevati, 2. da pripravlja tiste gluhoneme otroke, kateri se nahajajo v domačem šolskem okraju, za poznej redni pouk v gluhonemnici. V tem dvojem obziru lahko ljudska šola obilo koristi gluhonemim revežem in si pridobi obilo zaslug za izrejo in obrazovanje gluhonemih.

2. Gluhonem otrok v hiši svojih starišev.

Na duhu in telesu zdravo in normalno razvijajoče se dete začne že v drugem letu govoriti. Če še v tretjem ali celo početkom četrtega ne govori, tedaj je skoraj gotovo, da je otrok gluh in da ne bo nikdar slišal milega materinega glasu! Premučen je za mater oni trenutek, v katerem se prvokrat zavede: moj otrok je gluh in bo ostal vse žive dni nèm!

Ako bi tedaj stariši učitelja povprašali po vzroku, zakaj da otrok tako dolgo ne govori, naj se potrudi na starišev dom, da otroka ogleda ter ga poskusi na posluš. In če bi našel na njem, da je gluh, naj polagoma in z vso nežnostjo in prizanesljivostjo odkrije roditeljema otrokov nedostatek in nja hude posledke. Pouči pa jih še naj, da jim je odslej otroka s tim večjo skrbnostjo

in pozornostjo gojiti in odrejati, ker ga je narava manje obdarila, pridržeč mu sluh in govor; in ker je take otroke sploh težje izrejati.

Stariši gluhtonemih otrok v izreji svojih revčkov le preradi grešijo ali na to, ali ono stran. Oni svojega gluhtonemega otroka ali

1. zapirajo v tesno sobo, da ga varujejo vsakovrstnih nevarnosti zunaj hiše, pa ne pomislijo, da mora otrok med štirimi stenami v zaduhlem zraku na telesu in na duhu zaostati; ali pa mu puste

2. popolno prostost, da leta in se klati okolu, kakor se mu poljubi. Taki otroci se telesno, in v nekaterem obziru tudi duševno (z ozirom na intellectuelnost) dobro razvijajo, a poleg tega postanejo divji, neubogljivi in uporni, prepirljivi, jezljivi, maščevalni, kradljivi in Bog si za ve kakšni še. Drugi stariši spet svojega gluhtonemega otroka

3. razvadijo, ker hočejo s tem mu osodo olajšati, da vsem njegovim željam ustrezajo, in ga nikdar ne posvarè ali kaznujejo, če še tako kazen zasluži. To je nespametno, taki otroci postanejo svojevoljni, nepokorni, prevzetni in ošabni, kujavni in so pravi bič domačim. — Še drugi stariši zopet

4. prestrogo postopajo s svojim gluhtonemim revčekom, ker se jezè nad njim zaradi njegovega nedostatka; prikrajšujejo ga v hrani, obleki, zabavi in sploh povsod nasproti svojim zdravim otrokom. Tako postopanje je brezsrčno in vzbudi v gluhtonemem otroku zavidnost in nevošljivost ter ga stori zelo nesrečnega.

Takim napakam v odgojevanju gluhtoneme dece lahko šola v okom pride, ako stariše prilično na primeren način pouči.

V obče je izrejati gluhtoneme otroke doma tako, kako se odgaja zdrava, polnočutna mladež.

Tedaj se je tudi pri gluhtonemi deci ozirati v odgoji prvič na telo, drugič na duh, ker tudi gledè gluhtonemih velja pravilo: Le v zdravem telesu more bivati zdrav duh.

Da pa imajo gluhtonemi zraven svojih zdravih prirodnih darov še nedostatke (gluhost in nemost), mora biti njih odgojevanje takšno, da ne odgovarja samo občnim zahtevam dobre odgoje, ampak še mora vrh tega vztrezati posebnim, na nedostatek merjajočim terjatvam. Najvažniše točke, po katerih se je v domačem odgojevanju gluhtonemih otrok ravnati so te-le:

1. V odgojevanju telesa.

a) Bolj nego zdravemu, treba je gluhtonememu otroku čistega, zdravega zraka; zato naj pogosto zahaja pod milo nebo. Tu naj se vrti pod nadzorstvom katerega domačih ali sam ali v družbi drugih otrok. Da se mu pluća bolje razvijajo, treba je ga navaditi, da večkrat globoko vsopeva ter počasu izsopeva, istotako, da skuša včasih glase izgovarjati.

b) Gluhtonem otrok potrebuje svetlega in suhega, sploh zdravega stanovanja, temno in mokrotno upljiva na gluhtonemo dete še neugodniše, kakor na zdravo, ker so gluhtonemi otroci bolj občutljivi, ter večinoma bolehní.

c) Gluhtonem otrok naj se skrbno snaži; umivanje telesa s hladno vodo pospešuje in krepi nja zdravje.

d) Hrana gluhtonemu otroku bodi priprosta, a zdrava in tečna; dobiva naj jo o pravem času ter v potrebni meri. Dajati mu sladkarij ali ga preobilo pitati, ni zdravo, vrh tega postane ti sladkosnedeč, izbirljivec in nezadovoljnež; ali pa si boš odredil nenasitca. Matere kaj rade v tem greše, ker mislijo, da otroku z nespametnim pitanjem osodo olajšajo.

e) Oblači naj se gluhtonem otrok tako, kakor drugi otroci. Ne dajaj mu boljše obleke, pa tudi ne zahtevaj, da nosi oblačila, katera njegovi slušči brati ali sestre nočejo več obleči. Med sluščemi otroci in gluhtonemim sinkom ali hčerko vlada enaka pravica!

f) Navadi gluhtonemega otroka, da se bo prav držal, da bo spodobno sedel, ravno stal, ne brusil z nogama, temveč stopal in hodil, kakor drugi. Nauči ga kakor hitro mogoče, da se bo sam umival, česal, oblačil in slačil, da bo vedel, kako je spodobno rabiti žlico, vilice in nož; uči ga sploh rabiti ude. Kakor hitro pa zapaziš pri njem kako napako, na mah mu jo popravi ter dosledno zahtevaj, da jo opusti.

g) Varuj gluhtonemega otroka vsake nezgode. Pred vsem je treba paziti, da njegovi zdravi čuti in čutila ne trpè škode, zlasti je vsa pozornost obračati na oko; vsega, kar bi le količkaj moglo biti očesu neugodno, mora se gluhtonem otrok skrbno ogibati.*) Ker ne sliši, je za gluhtonemega marsikedaj in marsikje nevarnost, ko je za sluščega otroka ni. Kako lahko pride gluhtonem otrok pod voz, kako lahko se pripeti, da ga pes ugrizne, ker ne sliši nja sumnega glasu. Na take in enake nevarnosti se mora opozoriti, n. pr.: ne hodi sredi po cesti, ampak na strani in ozri se večkrat; ne draži psov in sploh jim ne hodi blizo itd.

2. O odgoji z ozirom na razum.

Unanji utiski budé in obrazijo človeški duh; oni so tudi temelj vsemu, kar vemo in znamo; brez unanjih utiskov ostal bi človeški duh prazen. Zategadel je skrbeti, da gluhtonem otrok mnogo vidi, tiplje, voha, okuša, ter da prav gleda, tiplje, voha in okuša.

Da prav in natančno gleda, treba je, opozarjati ga na obliko, barvo, velikost, dele, število, gibanje, rabo, korist predmetov in na vsakoverstne prikazni in spremembe v njegovi okolici. Tip naj mu pomaga določiti obliko, dele in število predmetov, pa tudi, ali so gladki ali razkavi, goli ali kosmati, trdi ali mehki, topli ali mrzli, mokri ali suhi, težki ali lahki; bodeči, polski, mastni, rodé itd. Voh naj ga pouči, kaj diši, ali smrdi, ali je brez duha; okus pa, kaj je sladko, grenko, kiselo ali brez okusa.

Da obilo vidi in gleda, — in kje je primerno tudi tiplje, — peljejo naj stariši gluhtonemega otroka v klet, na podstrešje, v hleve, na skedenj, na dvo-rišče, v vrt, na travnik, na pašnik, v gozd, v delalnico, v cerkev itd., ter ga naj tu opozarjajo na razne reči in prikazni. Za vežbanje voha in okusa se bo podala tu marsikaterokrat tudi prilika.

Za vsak predmet, za vsak njegov del, za vsako njegovo lastnost, sploh za vsak pojem, naj se dá gluhtonememu otroku primeren telokret, ali naj si ga sam zmisli, da bo z njim zaznamoval stvari, njih lastnosti itd.

*) Kako je oko varovati, ne bom našteval, ker je to obče znano.

Gluhonem otrok naj dalje v svrhu svojega vsestranskega duševnega razvijanja zahaja v družbo pridnih, dobro odgojenih polnočutnih otrok, in se naj udeležuje njihovih iger. Že občevanje samo s sodrugi koristi gluhonememu otroku, ker se uči biti med drugimi in z njimi shajati, sploh se sukati in gibati v družbi. Vrh tega dobi od sodrugov marsikatero pobudo. Igre imajo pa še tudi svojo vzgojevalno vrednost. V igri se otrok uči paziti, misliti in se poleg tega kratkočasi in razvedruje; igra pospešuje telesno in duševno blagostanje otroka.

Potem se naj gluhonem otrok nauči malih opravil in lahkega dela. Pri delu mora paziti in misliti, delo ga varuje lenovanja in pohajevanja, kar mu mnogo koristi.

Stariši, brati ali sestre naj se slednjič z gluhonemim otrokom, zlasti po nedeljah in dolgih zimskih večerih, še posebno bavijo, razkazajoč mu v telokretnem govorjenju to ali ono stvar, to ali ono prikazen. Tako „razgovarjanje“ in „pomenkovanje“ zelo spodbuje duševne moči, seveda so le bolj izobraženi ljudje sposobni, se z otrokom na tak način baviti.

3 V odgoji z ozirom na nrvnost.

Kateri otrok je z ozirom na nrvnost dobro odgojen? Tisti, ki se povsod spodobno vede, nič takega ne stori, kar bi se mu moralo zavračati in ničesar ne opusti, kar mu gre storiti. To pa ne pride samo od sebe, na to je treba otroka navajati, tako gluhonemega, kakor slušечеega. Katere so navadne napake v odgoji gluhonemih otrok in kaj jim je posledica, tudi gledè njihove nrvnosti omenil sem že spredaj.

Ako hočeš gluhonemega otroka v nrvnostnem oziru dobro odgojiti, bodi z njim dober, da ti bo vdan in te ljubil; prevelika strogost mu ogreni srce proti tebi; pri preostrem postopanju z njim ne bo ti odkritosrčen, ne bo te ubogal iz udanosti in ljubezni, ampak, ker se te boji.

Zahtevaj od gluhonemega otroka, da na migljaj uboga. Ne trpi nobenega obotavljanja, ako si mu kaj zapovedal. Da bo pa mogel izpolniti, kar si mu naročil, ne tirjaj od njega nikdar kaj takega, čemur ni lahko kos, in kar mu ne moreš dopovedati. Zato vsakokrat prevdari, prej ko mu kaj nalžiš: me bo razumel, kaj hočem, in bo mogel to storiti, kaj od njega zahtevam?

Pohvali ga (s primernim telokretom), če ti je kaj dobro napravil ali opravil; pa tudi zavriniti ga moraš, če je bil zanikern, če je kaj površno in slabo izvršil. Tako ti bo postal točen in vesten. Ne trpi, da bi se izgovarjal ali celo lagal; zahtevaj od njega vedno resnico. (Izgovor ali malo laž ima gluhonem otrok s prav razumljivim telokretom kar pri roci.)

Vcepi gluhonememu otroku, kakor hitro se da, spoštovanje tega, kar je drugih. Da bo kmalu jel razločevati med mojim in tvojim, daj mu skledico, žlico, vilice, nož, nožič, stolec itd., katere naj le on rabi, in kateri naj bodo njegovi, v razloček od onih, ki so drugih. Gluhonemi otroci namreč le preradi izmikajo.

Odgoji gluhonemega otroka k spodobnemu in lepemu vedenju. To dosežeš najbolje, ako mu daješ dober izgled in skrbiš, da ga dobi tudi od drugih.

Gluhonem otrok namreč z bistrim očesom opazuje kretanje in vedenje drugih ljudi, in se potem sam giblje in obnaša tako, kakor je videl od drugih. Če opazuje n. pr. pri drugih, da so snažni na telesu in obleki, da se lepo kretajo, da pozdravljajo in odzdravljajo, da prosijo, če hočejo kaj imeti, da se zahvalijo, če jim kdo kaj da: bodo tudi sami snažni, se bodo lepo kretali, bodo pozdravljali, bodo prosili in se zahvalili. Včasih se privadijo nespodobnih telokretnih zaznamkov. Takih ne trpi, namesto njih jim daj spodobne, in navajaj jih, da bodo sramožljivi.

Navadi gluhonemega otroka, da se drži reda. Ko zjutraj vstane, naj se kar umije, počese in obleče; ne pusti neumitega in na pol obločenega okolu skakati. Pri jedi naj čaka, da drugi prej vzamejo; ne trpi, da bi bil prvi v skledi, ali da bi po jedi brodil in najboljše jemal. Žlico naj drži, nož in vilice rabi, kakor je spodobno. Jej pa naj, kar se mu da, ne da bi si sam jed izbiral. Ko gre zvečer v postelj, naj položi svojo obleko na določeno mesto, ne da bi vrgel kapo ali klobuk v ta, srajco in črevlje pa v drugi kot.

Za vsako njegovo reč mu odloči kraj, kje bo imel spravljeno! Da je treba skrbeti otroku za primerno delo, tudi z ozirom na nravnost, mi ni treba posebej povdarjati; lenovanje in pohajevanje je začetek vsake hudobije.

Omeniti mi je še nekaj o kaznovanju gluhonemega otroka. Vsakokrat, prej ko se gluhonem otrok kaznuje, je treba prepričati se, je li vedoma, ali iz lahkomišelnosti, zanikarnosti, lenobe ali hudobije grešil; ali pa, ker ni umel, kaj se je od njega zahtevalo. Kazen sama naj potem pregrehi kmalu sledi, ker bo tedaj narbolj pomagala, pozneje kaznovati bi tudi zato ne bilo dobro, ker bi se otroku ne dalo vsekrat dopovedati, zakaj da je kaznovan. Nikdar pa ne kaznuj v jezi.

Bilo bi še tukaj marsičesa opomniti, a kar sem omenil, zdelo se mi je najvažniše.

4. Z ozirom na nabožnost.

V domači odgoji gluhonemega otroka k nabožnosti ne gre za to, da se otroku raztolmačijo te ali one verske resnice, nego za to, da se mu vzbude in vnamejo nabožni čuti. Ni toraj naloga domači odgoji, gluhonememu otroku tolmačiti (raztolmačevati), da je en Bog, da so tri božje osebe, da je Kristus za nas trpel, da nas je s svojo smrtjo odrešil, da je naša duša neumrljiva itd.; nego vzbuditi v njem slutnjo, da je neko bitje, katero vse vidi in vse vé, kateremu se priporočamo, katero prosimo, kateremu se zahvaljujemo, od katerega pride vse dobro, kateremu se dobra dejanja ljudi dopadejo, katero hudobna dela sovraži itd. Take nabožne čute pa vzbudiš v njegovem sreju, ako o primerni priliki pred njim hvaležno proti nebo zreš, pred razpelo poklekneš, roke skleneš, pobožno moliš, ga večkrat v cerkev pelješ, med viharjem, gromom in bliskom s prstom kviško kažeš. Na takšen način tedaj naj stariši vzrejajo svojega gluhonemega otroka k nabožnosti.

Ko je otrok goden za uk, (v 7. — 8. letu) naj ne zamude, pošiljati ga v šolo.

Gluhonem otrok v domači šoli.

1. Splošnje opomnje pa postavne določbe gledé obrazovanja gluhonemih.

Gluhomutce obrazovati v javnih šolah še ni zapovedano.*) Skrb za njihovo obrazovanje prepušča se dež. zastopstvom, duhovnim in drugim blagotvornim društvom. A državnim oblastvom je tudi na tem, da se gluhonemi izobražajo, dokaz temu so obrazovanja gluhonemih se tičeče določbe v šolskih zakonih in več ministerskih naredeb, ki imajo namen, pospeševati obrazovanje gluhonemih. V zakonu z dne 2. maja 1883, s katerim so se nekatere določbe ustanovljajočega šolskega zakona z dne 14. maja 1869 izpremenile, predpisuje § 29. v konečnem odstavku: „Razen tega (razen že navedenih predmetov) je treba ondi, kje bode prilika k temu, vzrejence (na učiteljskem izobražovališču) seznaniti z načinom, kako se poučujejo gluhonemi in slepi...“ § 59. istega zakona pa nalaga v drugem odstavku dež. zakonodavstvu: „Takisto (kakor napravljati šole za polnočutno deco) pristoji tudi deželnemu zakonodavstvu izdati pripravno ukazilo gledé ustanovitve za deželo potrebnih šol in odgojilnic otrokom nepolnočutnim (namreč gluhonemim in slepim.)“

Navedene postavne določbe ne zadevajo ljudske šole (§ 29. posredno), vzem sem jih na to mesto bolj zaradi popolnosti, kakor, da je treba vedeti jih učitelju. Ljudske šole naravnoč pa se tiče ukaz vis. min. za uk in bogočastje z dne 6. julija 1881 št. 6464.

Najvažniše točke tega ukaza so te-le: . . . „treba je, da se v obče nepolnočutni otroci nauka v ljudski šoli udeležijo“.

V poučevanju in odrejanju slepih ali gluhonemih otrok se pa mora na posebne okolnosti gledati in se morajo posebne naloge reševati, tako, da je treba za vsestransko obrazovanje po svoje urejenih zavodov. Število in prostornosti obstoječih zavodov za slepce in gluhomutce pa ne zadostujejo potrebam, kakor uči to izkustvo. Dasi je tudi stanovitven namen, pomnožiti in razširiti te zavode, morejo se urediti v ljudski šoli vsaj za silo take naprave, da dobé vsi za uk sposobni slepi in gluhonemi otroci njim primernega, najpotrebnišega nauka in z njim združene odgoje.

Ako se odgojenci na učiteljskem izobražovališču seznanijo z načinom, kako poučevati slepe in gluhoneme otroke, je s tem prvi pogoj spolnjen, da se morejo poučiti slepi in gluhonemi otroci tudi v ljudski šoli deloma s polnočutnimi, deloma v posebnih učnih urah, vsaj v početnih in najpotrebniših naukih in spretnostih; čisto posebno pa, da se more pospeševati njih izreja in da se vsposobljajo za vstop tudi v kak višji razred zavodov za slepce in gluhomutce, s čim se doseže ta hasek, da se okrajša čas obrazovanja posamnih odgojencev v teh zavodih, in da more potem več takih otrok uživati dobrote zavodov“.

Kaj zahteva tedaj ta ukaz?

1. Da se udeležujejo tudi nepolnočutni (slepi in gluhonemi) otroci naukoy v ljudski šoli;

*) Šolski zakon z dne 2. maja 1883 določuje gledé dolžnosti nepolnočutnih otrok, šolo obiskavati v § 23: „Dolžnosti hoditi v javno šolo odvezani so časno ali za vselej: . . . otroci, katerim kaka duševna ali težka telesna napaka brani učiti se ali hoditi v šolo . . .“ Gluhtonemim „brani učiti se“ (v javni šoli) gluhost in nje posledica nemost; slepim pa „brani v šolo hoditi“ slepost.

2. da se poučé slepi in gluhonemi otroci v ljudski šoli deloma skupno s polnočutnimi otroci, deloma v posebnih učnih urah v početnih in najpotrebniših naukov in spretnostih, in da se pospešuje njih odreja;

3. da se vsposobijo za vstop v kak višji razred zavodov za slepce in gluhomutce.

Je pa li kos ljudska šola tej obširni nalogi?

Kar se tiče slepih otrok, jo bode v vseh točkah lahko rešila, ako so učitelji le nekoliko voljni, pomagati nepolnočutnim revčekom. Slepí otrok, jezika vešé, se bo ustmenega poučevanja in petja z istim uspehom vdeleževal, kakor polnočutni otroci. Tudi na pamet računiti in brati vzvišene črke se brez težav nauči. *) Slepí otrok se tedaj v resnici da v ljudski šoli „v početnih in najpotrebniših naukih poučiti ter vsposobiti za vstop v kak višji razred zavodov za slepce“.

Mnogo težje pa je rešiti zgoraj označeno nalogo pri gluhonemih, jezika neveščih otrokih. Poučiti je „v početnih in najpotrebniših naukih“ in je „osposobiti, da stopijo v kak višji razred gluhonemnic“ bo le tam mogoče, kje je učitelj temeljito poučen v metodiki za poučevanje gluhonemih, in če je poleg tega dovolj požrtvovalen. V obče se bo pa treba z manjšimi uspehi zadovoljiti. Pa to nič ne dé. Ako bi šola ničesar drugega ne premogla, kakor to, da se otrok v šoli odgaja, ter tam pa tu kako pobudo dobi, bil bi zanj že velik hasek, posebno če bi ne prišel v gluhonemnico. A dá se mnogo več doseči in sicer v vsaki šoli, tudi tam, kje ni učiteljev, kateri bi bili poučeni v metodiki za poučevanje gluhonemih. Gluhonemi otroci, kateri so domačo šolo obiskovali in se tu izrejali ter primerno poučevali, hitro in dobro napredujejo v gluhonemnici; dočim je mnogokrat treba otroke, ki niso bili prej v nobeni šoli, $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$, celo eno leto odgajati ter je za uk pripravljati in osposablјati, prej ko se more z njimi pričeti redno poučevanje. Če tedaj gluhonem otrok za uk osposobljen stopi v gluhonemnico, je to toliko, kakor da bi stopil v kak „višji razred“, ker se kar lahko začne z njim pouk in mu navadno ni treba razredov ponavljati. Pri njem je toraj prej končano izobrazovanje v zavodu, (tako, kakor da bi bil stopil v kak višji razred), — in na njegovo mesto lahko pridejo drugi, novi odrejenci. Pa če tudi doma ostane, mu bo to, kar se je učil, — če je bilo še tako malo —, koristilo. Obiskovanje domače šole je gluhonememu otroku tedaj v vsakem obziru koristno.

V sledečem bodem poskusil nalogo ljudske šole gledé odrejanja in poučevanja gluhonemih otrok v domači šoli na podlagi vis. min. ukaza natančneje določiti, odbrati učno tvarino ter sestaviti učni načrt. Poleg tega bodem opozarjal na primernih mestih na to, kako reševati nalogo v posamnih točkah.

2. Sprejem otroka v šolo.

Za uk sposobni niso vsi gluhonemi otroci. Mnogo (poprek $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{3}$) jih je, ki so slaboumni in bebasti. Če je gluhonem otrok okoren in ne varen v svojem kretanju, če ima zganjeni kolena, če se naprej drži, če mu roki navzdol visita, če opotečno hodi in z nogama brusi, če na pol zija in mu iz ust sline tečejo, če ima debel jezik in debeli ustnici, če sta ustna kota pogreznena, če

*) Vzvišene črke si lahko učitelj sam napravi, da jih na debelejši papir nariše in potem izbode, ali z debelejo nitjo pošije.

daje od sebe nečlenite, neprijetne glase, če ima medle oči in glóp pogled, če ga ničesar ne zanima, kar mu pokažeš, ali kar se okolu njega godi: tedaj je gotovo, da je slaboumen, bebast. S takim otrokom se ne da v šoli mnogo opraviiti. K večemu, da se nekoliko odgoji, slabih navad odvadi in boljših privadi. Pa tudi to bo možno le tedaj, ako ne moti pouka. Taki otroci se seveda v gluhonemnico ne sprejemajo; za njihovo odgojevanje so posebni zavodi, namreč idijotnice, kakor je n. pr. v Brucku na Štajerskem eden, „Pijev zavod“.

Ako je pa gluhonem otrok v svojem kretanju spreten in točen, ako se ravno drži in varno stopa, (če tudi malo z nogama brusi), ako ima žive oči in bister pogled, ako ga vse zanima, kar mu pokažeš in kar se okolu njega godi, ako reči v naslikani podobi spozna, ako se z dobro zaznamajočimi telokreti sporazumeva, ako vé na prste šteti (v 6.—7. letu), ako zna pisalo prejeti ter črte ponarejati: je sposoben za uk. Takega otroka sprejmi brez pomisleka, on te ne bo motil v poučevanju, ti ne bo delal sitnob in bo lepo napredoval.

3. Kako uvesti gluhonemega otroka v šolsko življenje in kako postopati z njim v šoli.

Novosprejet gluhonem otrok je uvrstiti med prvence. Da ga ima učitelj blizu sebe, odloči mu naj prostor v prednji klopi med dvema pridnima učencema, katera mu — ako je treba — pri rokovanju tablice, kamenčka itd. pomagata in tam pa tu kaj pokazeta. Otroka je varovati, da ga drugi ne dražijo, kar učitelju ne bo težko, ki ima v šoli dober red. Na pot iz šole domu in od doma v šolo, dá se mu, ako ne obiskuje kak stareji brat ali stareja sestra njegova šole, kak napredniši učenec za voditelja in varuha. Ta učenec je h krati tudi tako nekoč posredovatelj med šolo in domom. On starišem poroča, kako se njih gluhonem otrok v šoli vede, česa se uči, kakih učnih priprav mu je treba itd. Če je otrok sprva plah, pusti naj ga učitelj, da upljiva nanj šola; polagoma se bo že privadil novim razmeram; učenci se mu bodo prikupili; postal jim bo prijazen in tudi učitelju se bo bližal.

V občevanju z otrokom naj učitelj nikdar ne pozabi, da je otrok gluhi in něm in da mnogokrat ne ume, kaj hoče učitelj. Spoznal bo na njegovem obrazu in po njegovih telokretih, ga je li razumel ali ne. Telokretov otrokovih si pa učitelj sprva ne bo vedel vsekrat tolmačiti; on se jih bo moral še le privaditi in se učiti od otroka, da jih razume. Dotlej sporazumeva se naj z njim po drugih otrokih, kateri bodo mnogo prej razumeli malega gluhomutca, kakor učitelj.

Kakor hitro se dá, zahtevati je od otroka, da na pogled, na miglaj uboga. Ker vidi, da tudi drugi storé, kar učitelj zapové, se on ne bo upiral njegovim poveljem, ako gleda učitelj, da bo razumljiv, da ne bo preveč zahteval, in bo dosledno postopal.

Otroških iger v prostem času, telovadbe, izletov itd. udeležuje naj se tudi gluhonem otrok, da se bolje spozna s svojimi součenci in se uči z njimi občeovati in se zastopiti. Da tako občevanje ugodno upljiva ne le na nja pravost, ampak tudi na razum, mi pač ni treba posebej poudarjati.

V otroku naj se oživljajo in jačijo nabožni čuti. Bodo se, ako učitelj o pravi priliki (kadar je namreč otrok za to občutljiv) opozori s primernim telo-

kretom na stvarnika, na dela, ki so prišla iz njegovih rok, in ako otrok pri molitvi z drugimi roki sklene in proti nebu zre, ako z drugimi učenci vred v cerkev hodi in se tam „pobožno“ vede, kakor oni.

Da otrok veselje dobi do šole in uka, je treba, da učitelj pogosto obrne svojo pozornost na njegove naloge in izdelke; pri dobro izvršenih naj ga pohvali s prijaznim obrazom in prikimom, ali pa da ga 2—3krat z roko rahlo na ramo udari, ali ga poboža.

Ako obiskujejo stareji brati ali sestre gluhtonemega otroka šolo, poučiti jih je, kako naj pomagajo doma svojemu gluhtonememu bratu ali sestrici, kadar dela svoje naloge; v šoli pa se lahko učenci iz viših oddelkov ali razredov rabijo za „pomožne učitelje“, zlasti tedaj, ako gre gluhtonememu učencu kaj utrditi, ali z njim kaj ponavljati.

Omeniti mi je še, da v začetku nikakor ni treba, da bi gluhtonem otrok ves predpoldan ali ves popoldan sedel v šoli. Če je sprva $\frac{1}{2}$ do 1 uro vsaki dan pri pouku, to zadostuje; še le poznej, ko se je šoli že privadil in ko bo lažje najti in dati mu primerne delo, zdaljšati mu je poučni čas.

4. Učna tvarina in učni načrt.

Rössler tako-le misli o poučevanju (oziroma koristi poučevanja) gluhtonemega otroka v ljudski šoli in o tvarini okolu katere naj se suče pouk: „Jasno je, da se bo gluhtonem otrok, brez da se pouk slušočim prikrajša in brez posebnih zahtev do učitelja, vzporedno s slušočimi z uspehom udeleževal pouka v pisanju, risanju, v početnem računanju, in deloma tudi v nazornem nauku, in sicer pri vsakem učitelju.

Sodelovanje (gluhtonemega otroka), pri teh predmetih otroku v obrazovalnem in poučnem obziru mnogo koristi. Ne le, da je ta čas, katerega je v šoli, varovan nevarnosti, lenega pohajevanja in postopanja, privadi se strahu in rednemu delu, nja razum se krepi, v občevanju s součenci in učiteljem se vekša in širi sposobnost za sporazumevanje, in telokretni jezik se razvija in bogati.

V pouku in izvrševanju nalog se uči biti prozorn in se privadi, da je lahko dalje časa obrnen s svojimi močmi na isti predmet, in da je dalje časa pri istem delu. Vežba si tudi oči in roko in s tem, da se uči pisati črke in besede, da seznanj s števili do 10 in več, in da se nauči jih pisati ter z njimi operirati, — s tem se sposobnost za uk pri njem zvekša in otrok se pripravlja za poučevanje v gluhtonemnici. Kolik hasek! — Vrh tega lahko učitelj stariše, ker je otroka bolj spoznal, navaja, kako ga je doma odgojevali“.

Hill, mnogo izveden strokovnjak, pa v teh le šestih stavkih označi učno tvarino:

- a) Gluhtonem otrok naj se privadi v ljudski šoli šolskemu strahu in redu.
- b) Vadi naj se v mehničnem pisanju.
- c) Nauči se naj risati priprostih likov in zriskov.
- d) Seznanj naj se s števili do 10 in dalje in s številkami v tem številnem krogu.
- e) Nauči naj se pisati imena predmetov lastnosti in dejanj.
- f) Vežba naj se mu glas s tem, da se mu izrabljajo posamni glasi.

Oba strokovnjaka hočeta in zahtevata isto. A Hill je bolj določen in jasen. Mi se bomo njegovega reda držali, ker so tudi drugi slični načrti za poučevanje gluhtonemih otrok v ljudski šoli v tem smislu sestavljeni in urejeni.

a) Otrok naj se privadi šolskemu strahu in redu.

Kakor slušeče, navaditi je gluhtonemega otroka, da bo razoglav mirno in spodobno stopil v šolsko sobo, da bo učitelja pozdravil s priklonom, da bo dal klobuk ali kapo na določeno mesto, da bo šel na svoj prostor, da bo ostal na svojem prostoru, da se ne bo med poukom oziral, smejal, se z drugimi pomenkoval (telokretno), da sploh ne bo pouka motil, nego pazil ali delal svojo nalogo; dalje, da bo z drugimi vred vstal k molitvi, ali, če kdo v šolo pride ali iz šole gre, da bo roko vzdignil ter prosil, ako hoče kaj imeti ali iti na stran, da bo po končanem uku mirno spravil svoje reči, da bo v vrsti in redu šel iz šolske sobe, da se bo po poti lepo vedel, ter se znanim ljudem odkrival itd. Kako je postopati z gluhtonemim otrokom, da bo ubogal in brez obotavljanja storil, kar se mu naloži, povedal sem že na drugem mestu.

b) in c) Pisanje in risanje.

Vaje v pisanju in risanju imajo uriti roko in oko. Sprva so (vaje v risanju tudi pozneje) združene te vaje z nazornim naukom. Predmeti, ki se v nazornem nauku pogovorijo, dajo povod in gradivo za pisanje in risanje. Slušočemu otroku se pové, gluhtonememu pa pokaže, od kod je vzeto, kar se piše ali riše; n. pr. stoječa črta, od stoječe, ležeča od ležeče, poševna od sloneče palčice; zgoraj upognena je narisan bič („∩“), spodaj upognena krevelj („∪“), zgoraj in spodaj upognena mesarski krevelj („∩“); kvadrat je šipa, pravokotnik tabla itd. Kar naj piše ali riše se mora slušočemu, kakor gluhtonememu otroku, pokazati, kje naj začne, kako vleče in kje neha s črtalom ali svinčnikom. Na pogrške in napake se opozorijo slušajući učenci z besedo in razkazovanjem; gluhtonememu je napako pokazati, in s pravo potezo primerjati. V pisanju gledati je na razločnost, a v risanju na preciznost in snažnost. Oboje se pri gluhtonememu otroku lahko doseže.

Ako bi gluhtonem otrok več risal, kakor se dobi gradiva iz nazornega nauka, riše naj obris predmetov iz svojega zorokroga, nikdar naj se mu ne predloži za risanje kaj takega, kar ne pozna. Kaj nepoznatega risati bi mu malo koristilo, dočim mu risanje znanih predmetov pomaga, da lažje in natančneje spoznava reči, in da se mnogokrat s pomočjo risanja hitreje in točnije sporazume. Pri vajah v pisanju in risanju se ne bo treba učitelju veliko baviti z gluhtonemim otrokom; napredoval bo brez posebnega navajanja z drugimi vred; ker je njegovo oko bolj bistro, še bo mnogo svojih součencev prekosil. Zgoraj sem rekel, da se naj koliko toliko jemlje gradivo za risanje iz nazornega nauka. Nisem pa povedal, kako se naj udeležuje otrok pouka v tem predmetu. Zategadel je treba, da nekoliko več spregovorim

O nazornem nauku.

Nazorni nauk navaja otroke k opazovanju, mu bistri oko, budi pazljivost, jasni in pomnožuje predočbe in uči razsojati. Ker gluhtonem otrok vidi, tiplje, yoha, okuša, vé tehtati itd., ne bo brez haska udeleževal se nazornega nauka,

če tudi pogreša jezika. Spoznaval bo na predmetih, obliko, velikost, dele, barvo, blišč, težo, trdost, mehkost; če so gladki ali raskavi, goli ali kosmati, premakljivi ali ne premakljivi in še mnogo drugih lastnosti. Ako se še bo navajal, da to, kar je spoznal, tudi zaznamuje, bodi si s telokreti ali (pozneje) s črkami, bo nazorni nauk dokaj pospeševal duševni razvoj otroka.

Kako si mislim, da naj sodeluje gluhomem otrok pri nazornem nauku, pokazati hočem na posebnem slučaju. Učitelj pogovarja s slušočimi otroci, n. pr. mizo, katera stoji pred učenci tako, da jo vsi dobro vidijo ter morajo opazovati. Gluhomem otrok stopi na stran k mizi in učitelj vpraša: Kaj je to? Učenci odgovoré: To je miza. Gluhomem otrok mizo z rokama okroži. Učitelj: Kakšne barve je miza? Učenci: Miza je rujava. Gluhomememu otroku se pokaže na mizo in s prikimom na rujav papir, rujavo kapo, rujav klobuk. Z odkimom še lahko na kaj belega, črnega, zelenega. Uč.: Iz česa je miza? Učn. Miza je iz lesa. Gluhomememu otroku se kaže na mizo, pa s prikimom na kos lesa. (Z odkimom še na kos železa ali kamen). Uč.: Kaj ima miza? Učn.: Miza ima ploščo, noge, miznico, ključavnico in ključ. Malemu gluhomuteu se pokažejo ti deli in potem na prstih, koliko da jih je. Uč.: Čemu je miza? Učn.: Na mizi jemo, pišemo, rišemo; pri mizi sedimo, šivamo. Gluhomuteu se dajo primerni telokreti za ta opravila.

Tako in enako naj se udeležuje gluhomem učenec nazornega nauka; mislim, da slušočii otroci pri tem ne bodo znatne škode trpeli. Tudi ne rečem, da bi moral biti mali gluhomutec vsakokrat sodelujoč; samo tedaj, kadar se pogovarjajo važniši in razločniši (gluhomuteu ložje razumljivi) predmeti, naj sodeluje. Znabiti da še učitelj posebej žrtuje kako urico svojemu gluhomememu učencu; čim več predmetov je opazoval, tem boljše.

d) Računanje.

V računanju se poučujejo dandanes polnočutni prvenci na podlagi neposrednega nazorovanja. Ne le pojmi posamnih števil, tudi operacije izvajajo se iz konkretnih slučajev, razkazanih na kroglicah, kockah, palčicah, pikah, črtah itd. Gluhomem otrok bo mogel toraj deloma vspešno in h krati s slušočimi učiti se računati. Popolnoma se seveda tudi v tem predmetu ne bo smel prepustiti splošnemu pouku, ako se hoče kaj več doseči. Treba bo, da se mu to, kar se je učil poleg svojih polnočutnih součencev, še enkrat ali večkrat posebej in na poseben način razloži in razjasni.

Z gluhomim otrokom vsestransko obravnati števila, kakor se računi s polnočutnimi prvenci, ne bo kazalo, ker bi bilo to za gluhomemega otroka preteško. Če dobi jasne pojeme o številih do 5, 10 in 20; če zna števila s številkami zaznamovati ter v tem številnem krogu sošteti in odšteti, to je zadosti; s tem moramo biti zadovoljni. Učiti ga pošteti, meriti in deliti, prepustimo gluhomemnici.

Ko se razširja in utemelja številni obseg do 5, sestavlja naj gluhomem otrok vspešno s polnočutnimi učenci s kockami, palčicami itd., števila ter naj pokaže zdaj s prsti, zdaj s pikami ali črticami na tablici, koliko je kock (palčič itd.) na prvem drugem, tretjem, četrtem in petem mestu ali kôpu.

Za tem pride zaznamovanje števil s številkami. Učitelj naredi na tabli, 1, 2, 3, 4 in 5 pik (črtice, obročkov križcev) in poleg številke 1, 2, 3, 4 in 5. Dočim razlaga polnočutnim učencem, da pomeni prvo znamenje eno, drugo dve, tretje tri, četrto štiri, peto pet pik črtice kock itd., kaže naj gluhonememu zdaj na številko zdaj na dotično število predočevalnih predmetov, ter na tak način tolmači, da pomeni prvo znamenje (1) eno, drugo (2) dve, tretje (3) tri, četrto (4) štiri, peto (5) pet reči. Potem se še kaže, in sicer ne po vrsti, ampak sem ter tja na številke in gluhonem učenec (tudi drugi) naj pokaže toliko prstov, vzdigne toliko palčice, naredi na tablico toliko pik, koliko pomeni pokazana številka. Drugokrat je zopet kazati 2, 4, 5, 1, 3, predmete in gluhomutec (isto tako drugi) zapiše dotično številko.

Čez to tvarine treba potem pismenih vaj. Enkrat piše učenec (učenci) številke, drugokrat se mu napišejo številke in on zлага (dela) števila iz kock, palčic, pik črtic...; še drugokrat se mu zložijo števila in on piše številke vsako po večkrat. Prihodna stopinja v računanje za gluhonemega otroka (tudi za polnočutne bi utegnila biti primerna) je, da otrok zložena (iz kock itd. sestavljena) števila na vse mogoče dele razkrojuje, potem pa zopet sestavlja. Dve razloži na $1 + 1$ (seveda na raznih predmetih), potem pa spet sestavi; tri na $1 + 1 + 1$, na $2 + 1$ in na $1 + 2$ ter zopet sestavi. Enake pri 4 in 5. V začetku se učencu na prvem kupu pokaže, kako naj druge razdeli, poznej naj razkrojuje, kako sam hoče, še pozneje se mu s številkami zaznamova, kako naj kúpe razlaga.

Tem vajam sledi soštevanje. Naredi se s kockami 1, 2, 3, 4. Učenec pristavi povsod po 1, tako, da dobi na prvem mestu 2, na drugem 3, na tretjem 4, na četrtem 5. Tako se pristavi številom 1, 2, 3, po 2; številom 1 in 2 po 3, in številu 1 še 4; vse to pa na raznih predmetih. Te vaje se naj pozneje učencu s številkami zaznamovajo tako, da je število, katero je pridjati, na desni od onega, kateremu se ima priložiti, znamenja $+$ ni treba rabiti.

Po tem rokovanju pride pismeno soštevanje.

Učitelj napiše na položeno tablo številko, recimo 2; (in sicer veliko), na desni strani (ravno tako veliko) 1. Na številko 2 položi dve kocki, na številko 1 eno kocko; med številkama pa naredi znamenje $+$ ter pokaže, da pomeni križec, da se mora 1 sem na levo čez križec k 2 pomakniti ter z njima združiti; to tudi izvrši. Zdaj vzdigne vse tri kocke, ki so za trenutek na številki 2 ležale in je položi na desno stran od prejšnjih dveh številk ter naredi med številko 1 in tremi kockami s prikimom znamenje $=$; pod kockami, katere vzdigne, pa število 3. Enako se postopa pri 3. do 4. drugih slučajih, in gluhonem otrok bo znal pismeno soštevati. — Vaje in naloge.

Za pismenim soštevanjem pride na vrsto odštevanje in sicer najpred na kockah (kroglaš palčicah...), potem pismeno. Pri obeh vrstah računanja se bo držati istega reda in sličnega postopanja, kakor sem ga označil pri soštevanju. Tedaj odštevanje 2 od 3, 4, 5; 3 od 4, in 5; 4 od 5. Potem se še odšteva 1 od 1, 2 od 2, 3 od 3, itd., vse na kockah, kroglicah... Naloga se najprvo (na prvem kúpu) pokaže, učenec jo izvrši na drugih kupcih; drugič odjemava učenec kakor hoče; tretjič se mu operacije s številkami zaznamujejo.

Pismeno odštevanje se uči, kakov pismeno soštevanje. Učitelj napiše na položeno tablo n. pr. številko 3, na desni od nje 1. Na 3 položi 3 kocke. Zdaj se naredi med 3 in 1 znamenje — ter pokaže, da se mora od 3 toliko odvzeti (— pomeni odvzeti), kakor kaže (pomeni) številka na desni od znamenja —, tedaj tukaj 1. Z desno se potem 1 kocka odzame; ostali dve pa se položita na desno stran. Med številko 1, pa dvema kockama naredi se znamenje =; pod kockama pa zapiše številko 2, in operacija je končana. Tako na 2. do 3. drugih slučajih. — Vaje in naloge.

Kakor do 5 postopa se v številnem krogu do 10 in 20, samo da se opušča razkazovanje in rokovanje na tolikih verstah predmetov; od 10 naprej zadostujejo samo kroglice na številnem stroju.

Koliko in v katerih delih bo mogel gluhonem učenec skupno s slušnimi učenci se poučevati v računanju, lahko zdaj vsak učitelj sam razsodi.

e) Vaje v jeziku.

Kaj je tukaj doseči? Gluhtonemega učenca je naučiti, da bo znal pisati imena oseb, živali, reči, lastnosti in dejanj, ter sestavljati kratke stavke, in da bo to, kar piše, razumel; vse te vaje pa se morajo vrteti ob predmetih iz bližnje okoline učenceve.

Ne zahteva se tedaj, da se učenec nauči glase izgovarjati, črke, zloge in besede brati, nego samo besede pisati, in iz njih stavke sestavljati; vse pa razumevati. Kako je to mogoče?

Vsaka napisana (ali tiskana) beseda ima v svoji skupnosti posebno podobo, po kateri se unanja od drugih loči. Tako ima n. pr. beseda nit (v svoji skupnosti) blizoma podobo obliča, beseda pes podobo dolge sekire s kratkim toporiščem itd. In če bi se tudi besedna slika z nobeno rečjo ne dala primerjati, je vendar v njeni skupni podobi, v njenih posamnih črkah in redu črk vedno toliko posebnega, individualnega, da jo je lahko ločiti od drugih.

Gluhonem otrok s svojim bistrim očesom bo tim lažje in boljše razločeval besede po njihovi vidni unanosti, njihovi podobi.

Mislím, da me vsakdo razume, kaj sem hotel povedati, namreč to, da se nam je držati pri poučevanju gluhtonemega otroka v „jeziku“ besednih slik.

Dokler se učé polnočutni prvenci posamne črke pisati, piše jih tudi gluhonem otrok. Kakor hitro pa so toliko v pisanju napredovali, in ž njimi mali gluhomutec —, da združujejo črke v besede, začne se tudi z gluhonemim učencem pouk v „jeziku“. Pokaže se mu reč (oseba žival), v koje imenu (besedi zaznamovalki) se nahajajo črke, katerih se je že učil pisati, recimo meč. Učenec si reč dobro ogleda, ako primerno, tudi potiplja, vzdigne itd. Na to zré in pokaže učitelj s vpraševalnim telokretom (oči se napno, rami vzdigneta in roki z razpretim prsti na zven obrneta), na reč in napiše vprašalko „kaj?“, a pod njo prav razločno besedo „meč“.

Potem kaže zdaj na besedo, zdaj na reč, iz česa bo učenec spoznal, da pomeni „kaj“ vprašanje, beseda spodaj pa stvar, ki jo ima pred seboj in katero je opazoval. Zdaj učenec besedo tako dolgo piše, da si jo dobro zapomni. Če mu pokaže predmet, mora z glave znati napisati besedo, in na

upak, če se mu napiše beseda, mora pokazati predmet. Beseda mu mora biti odslej nositeljica predočbe obravnavanega predmeta.

Na takšen način se postopa pri obravnavanju drugih stvari. Tudi besede, ki pomenijo lastnosti ali djanja, tolmačijo se gluhonememu slično. Kako se mu razlagajo stavki, bom pozneje pokazal. — Da se morejo v tem pouku namesto pravih predmetov včasih tudi podobe rabiti, omenim le mimogrede.

Tukaj sledijo sedaj vaje, kako naj pridejo zaporedoma druga za drugo na vrsto. Seveda ni učitelj vezan na slučaje, ki sem jih volil jaz; pokazati sem hotel z njimi le red, po katerem naj se vaje vrste in kako jih je obravnavati. Število vajnih besed in stavkov tudi ne bo zadostovalo; učitelju gre, da jih pomnoži, kje in koliko se mu zdi potrebno; bilo bi škoda za prostor, ako bi jih jaz kupičil.

A. Samostavniki.

1. kaj?

a) nit	b) vrat	predprt	strop	zelje	vt
meč	kost	gumb	stena	repa	polje
ura	prst	uhan	soba	krompir	travnik
peč	oko	prstan	kuhinja	mleko	vinograd
voz	uho	d) pero	klet	kava	gozd
nož	čelo	tinta	hiša	voda	b) sneg
bič	jezik	papir	f) postelja	vino	led
nos	brada	kreda	odeja	pivo	solnce
las	glava	tabla	sveča	h) klešče	luna
zob	roka	goba	podoba	kladivo	zvezde
zid	noga	kamenček	ogledalo	sveder	nebo
luč	trebuh	tablica	kupica	žaga	m) drevo
sir	hrbet	knjiga	steklenica	sekira	gram
rog	c) kapa	svinčnik	ognjišče	i) krajcar	trava
soč	klobuk	e) miza	lonec	četrtak	žito
čep	suknja	stol	skleda	desetica	praprot
kad	srajca	omara	okrožnik	dvajsetica	kamen
koš	hlače	okno	žlica	goldinar	kreda
pot	črevlji	prag	g) kruh	petak	sol
stol	robec	vrata	meso	desetak	
klop	jopa	tla	juha	k) dvorišče	

2. kdo?

a) oča	žena	mlinar	tele	veverica	kača
mati	berač	mesar	konj	kokoš	riba
brat	gospod	kosec	žrebe	petelin	muha
sestra	gospa	žanjica	koza	pišče	bučela
deček	vojak	mlatič	ovca	raca	hrošč
deklica	lovec	orač	jagnje	gos	metulj
učitelj	krojač	b) pes	svinja	puran	polž
katehet	čevljar	miš	zajec	golob	rak
hlapec	tkalec	mačka	lisica	vrana	črv
dekla	mizar	vol	volk	vrabec	
mož	kovač	krava	medved	žaba	

3. Kje? tukaj, tam.

Okolu sebe zroč, kakor da bi česa iskal, napiše učitelj na tablo vprašalko „kje“?

Potem kaže na kak predmet ali kako osebo blizo sebe in napiše na desno stran od besede „kje“ besedo „tukaj“.

Kje? Tukaj.

Vaje.

Tukaj je klop.

Tukaj je učenec.

Naloge.

- a) — — miza
- — tabla
- — gospod
- b) Tukaj je —.
- Tukaj je —.

Na isto vprašanje pride odgovor, „tam“. Beseda tam se tolmači in telokreti, da se s stegneno roko pokaže na kaj, kar je bolj preč od nas.

Kje? Tam.

Vaje.

Tam je gospod.

Tam je okno.

Naloge.

- a) — — učenka.
- — peč.
- b) Tam je —.
- Tam je —.

4. Kaj je to? Kdo je to? To je —.

Učitelj kaže s prašalnim telokretom na kako reč ter napiše: „Kaj je to?“

Nato spet kaže na isti predmet, prikimlje ter telokreti predmet (ga zaznamenuje s telokretom) in napiše: „To je (n. pr.) nož“.

Vaje.

To je črtalo.

To je svinčnik.

Naloge.

- a) — — podoba.
- — gospa.
- b) To je —.
- To je —.

Ravno tako se postopa pri vprašanju: „Kdo je to?“ in sličnem odgovoru „To je —“.

Vaje.

To je deček.

To je deklica.

Naloge.

- a) — — pastir.
- — vojak.
- b) To je —.
- To je —.

B. Pridévniki.

Pridevnike obravnavajoč, predočiti mora učitelj gluhonememu učencu takih stvari, na katerih se da spoznati lastnost, koju mu hoče tolmačiti.

1. Barve.

Učencu se pokaže kos črnega papirja, saje, ogljije, tabla, tinta v tintniku, črevlji. Potem se zre in kaže s vprašalnim telokretom na te reči ter napiše:

kakšen? kakšna? kakšno?

Zdaj se še enkrat zre in kaže zaporedoma na predmete, a ne s vprašalnim telokretom, ampak s prikimom in se napiše pod vprašalko:

črn, — črna, — črno.

Enako:

bel — bela — belo
rudeč — rudeča — rudeče.
itd. itd.

2. Drugi pridevniki.

Pridevnika „majhen“ in „velik“. Na levi strani se po vrsti postavijo: tablica, knjižica, podobica, drevesce, deček; na desni pa tabla, knjiga, podoba, drevo (v podobi) in učitelj sam. Na levo vrsto kazoč (s vprašalnim telokretom) zapiše učitelj zopet vprašalke:

kakšen? kakšna? kakšno?

Potem še enkrat kaže na isto vrsto, prikima ter napiše pod vprašalke:
majhen — majhna — majhno.

Tako pri vrsti na desni strani. Ko sta obej vrsti obravnani, primerjata se vstrična predmeta z ozirom na pojasnjeni lastnosti: tablica majhna, tabla velika; knjižica majhna, knjiga velika; drevesce majhno, drevo veliko; deček majhen, učitelj velik. Slično se uči pomen pridevnikov:

kratek — dolg
širok — ozek
tanek — debel
plitev — globok
lahek — težek
mehek — trd
mrzel — topel
itd. itd.

3. Vaje v stavku.

Napiše se samostavnik, ki zaznamenuje učencu znano reč, n. pr. „kamen“. Na desni strani od samostavnika nekoliko više vprašalka „kakšen?“ Učenec poišče besedo lastnostnico, recimo „težek“, in učitelj jo napiše s prikimom na desni strani od besede „kamen“ pod vprašalko „kakšen“, prikim zaznamenuječ z „je“. Dobi se stavek „Kamen je težek“. (Na primerni stopinji raztolmačiti je učencu, da pišemo včasih besede z veliko začetno črko, kar pa pomena besede ne spremeni.)

Naloge.

a) kakšen?

Učenec je —.

Konj je —.

Nož je —.

b) kakšna?

Učenka je —.

Cvetica je —.

Ovca je —.

c) kakšno?

Dete je —.

Tele je —.

Seme je —.

Naloge.

kdo? kaj?

a) — priden.

— bel.

— suh.

b) — marljiva.

— rudeča.

— mokra.

c) — zdravo

— mlado

— visoko.

Po trdívnih stavkih s pridevnikom kot povedek uči se učenec nikavnih. Napiše se mu n. pr. „srp“ pa „raven“ in se kaže na besedi, kateri mora seveda razumeti. Učenec bo odvil, trdeč, da srp ni raven. Zdaj mu je pokazati, da se zaznamuje odkim z „ni.“

Naloge.

a) kakšen ni?	b) kakšna ni?	c) kakšno ni?
Gospod ni —.	Gospa ni —.	Žrebe ni —.
Pes ni —.	Lisica ni —.	Solnce ni —.
List ni —.	Srajca ni —.	Meso ni —.

Kdo ali kaj ni (takšen-a-o)?

a) — ni marljiv.	b) — ni bolana.	c) — ni staro.
— ni hiter.	— ni črna.	— ni nizko.
— ni oster.	— ni nova.	— ni sladko.

Trdiven in nikaven stavek se združita.

kakšen, kakšna, kakšno ni, (ampak) je?

Naloge.

kakšen ni, je?	kakšna ni, je?	kakšno ni, je?
a) — ni velik, je majhen.	b) — ni stara, je mlada.	c) — ni močno, je šibko.
— ni hiter, je počasen.	— ni bela, je črna.	— ni sivo, je rujavo.
— ni kisel, je sladek.	— ni okrogla, je voglata.	— ni trdo, je mehko.

Kdo ali kaj ni, je? —

a) Kovač ni —, je —.	b) Dekla ni —, je —.	c) Solnce ni —, je —.
Volk ni —, je —.	Kača ni —, je —.	Polje ni —, je —.
Dimnik ni —, je —.	Hiša ni —, je —.	Seno ni —, je —.

Stavki se tudi tako obrnejo, da je trdivni stavek prvi in nikavni drugi, n. pr. Mož je močen, ni šibek. Žanjica je marljiva, ni lena. Nebo je modro, ni zeleno.

Za temi vajami naj sledijo naloge, v katerih bo učenec o isti osebi, živali ali reči več lastnosti naštel, n. pr.:

a) Kakšen je vol? Vol je velik, močen, počasen, bel, rogat, lačen, žejen, sit, čil, truden.

b) Kakšna je tabla? Tabla je velika, debela, voglata, črna, težka, suha.

c) Kakšno je meso? Meso je rudeče, mokro, surovo, kuhano, dobro.

Obravnavajo in v stavkih vadijo se za temi vajami lahko svojivni pridevniki pa svojivni zaimki, oboji slično, kakor kakovostni pridevniki.

C. Glagoli.

Glagole, ki zaznamujejo kako djanje (gibanje, premikanje), je gluho-nememu učencu še lože tolmačiti kakor pridevnike. Seveda ne Bog si ga ve v kolikih oblikah, ampak samo v eni, namreč obliki sedanjikovi, tretja oseba ednine. — stoji, leži, sedi.

Učitelj postavi učenca, da ravno stoji; poleg njega stol, številni stroj, stojalo. Na učenca in zraven njega stoječe reči zroč, napiše s vprašalnim telo-

kretom na tablo „kaj dela?“ in spodaj s prikimom „stoji“. Potem pa koj stavek: Učenec stoji. Da postane pojem „stati“ še bolj jasen, položijo se prej stoječe reči na tla, da bodo ležale, in učencu se tolmači, da ne stojijo več.*)

1. Posamni glagoli.

leži, sedi, kleči, gre, hodi, skače; gleda, tiplje, voha, okuša; jé, pije; piše, riše, računi, poje, misli; nese, vleče, tiši; šiva, plete, kačka, gladi, pere; laja, mijavka, razgeta; tuli, mrmra, kokoče, golči; piha, teče.

2. Glagoli v stavkih.

Kaj dela?	Kdo?	} dela?
Vaja.	Kaj?	
Učitelj piše.		Vaja.
Žanjica žanje.		Krt rije.
Jagnje skače.		Tič leti.
		Voz ropoče.

Naloge.

a) Osel —.	b) — moli.
Riba —.	— spi.
Ura —.	— skače.

Naloga.

Kaj dela deček? Kaj dela deklica? Kaj dela hlapec? Kaj dela perica? Kaj dela svinja? Kaj dela žaba? Kaj dela bučela? Kaj dela črv? Kaj dela veter? Kaj dela potok?

Naloga.

Kaj ne dela?

a) — ne jezdi.	b) Krojač ne —
— ne orje.	Čevljar ne —
— ne kosi.	Mlinar ne —

Kaj ne dela, kaj dela?

Vaja:

Gospod ne sedi, gospod hodi. Gospa ne joče, gospa poje. Dete ne spi, dete bedi.

Naloga.

- a) — ne hodi, — jezdi. — ne orje, — vlačí. — ne seka, — vrta.
 b) Volk ne —, volk —. Petelin ne —, petelin —. Bučela ne —, bučela —.

Kdo?

Naloga.

— seka, reže, obla, žaga, vrta. — kuha, umiva, pere, šiva, lika. — pase, poje, žvižga, piska, poka.

Kaj (vse) dela?

Naloga.

Učitelj stoji, —, —, —, —. Učenec sedi, —, —, —, —. Učenka misli, —, —, —, —.

*) Dalje ne bom več kazal, kako je obravnavati vsako vajo, po tem, kar sem do tukaj sem razkazoval, bo učitelj sam našel pravo pot.

Kdo ali kaj je kje?

Našteti, kdo ali kaj je kje, bo učenec hitro znal, n. pr.

Kdo }
Kaj } je v šoli?

Vaja.

V šoli je učitelj, učenec, učenka, tabla, miza — — — —. Ravno tako našteva učenec, kdo ali kaj je v sobi, kuhinji, kleti, hlevu, cerkvi, postelji, gozdu.

Kaj ima?

Odgovarjati na vprašanje „kaj ima?“, je zato nekoliko težje, ker se mora staviti toživnik. Treba je tedaj vaje te vrste učencu predpisati, da jih večkrat prepíše in si tožilnikove oblike zapomni; še le po večkratnem prepisu bo mogel napisati jih na pamet brez pomoči.

Vaja.

a) Kaj ima miza?

Miza ima ploščo, 4 noge, miznico, ključavnico, ključ.

b) Kaj ima soba?

Soba ima 3 stene, —, —, —, —, —, —.

Naloge.

Slično se odgovori, kaj ima peč, omara, stol, nož; klobuk, suknja; plug, voz; hiša, cerkev; človek, konj, tič.

Iz česa je kaj?

Vaje na vprašanje „iz česa?“ delajo zaradi rodivnika iste težave, kakor vaje na vprašanje „kaj ima?“ zavoljo toživnika. Zategadel se bodo morali ravno tako obravnavati, kakor one, namreč, da se učencu narprej predpišejo, on jih prepíše, in pozneje še le z glave napiše.

Iz česa?

Vaja.

Miza je iz lesa. Rezilo je iz železa. Krajcar je iz bakra. Desetica je iz srebra. Prstan je iz zlata. Kupica je iz stekla. Zvezek je iz papirja. Peč je iz gline. Suknja je iz sukna. Srajca je iz platna. Črevelj je iz usnja.

Naloga.

a) — je iz lesa.

b) Četertak je —.

— je iz železa.

Vrč je —.

— je iz srebra.

Kapa je —.

Naloga.

Iz česa je omara? Iz česa je skloda? Iz česa je šipa? itd.

Iz česa ni.

Vaja.

Suknja ni iz platna. Srajca ni iz sukna. Klobuk ni iz usnja. Sekira ni iz lesa. — Naloge.

Iz česa ni, (ampak) je?

Vaja.

Klop ni iz železa, je iz lesa. Steklenica ni iz gline, je iz stekla. Dvajsetica ni iz bakra, je iz srebra itd. — Naloge.

Več vrst vaj in nalog ne bodem navajal. Če bi jih pa znabiti učitelju zmanjkalo, kar bi se utegnilo zgoditi tedaj, ako bi se učitelj posebno rad in mnogo bavil z gluhomemim otrokom, ako bi ga dom v njegovem prizadevanju krepko podpiral, in če bi otrok 3 — 4 leta v šolo hodil, naj si sam drugih primernih sestavi. Lahko obravnavati bi še bili n. pr. osebni zaimki jaz (vsak kaže na se) ti (se kaže na osebo, ki je pred nami) on, ona, ono (se stavijo namesto samostavnikov); potem dvojina in množina pri samostavnih, pridevnih in glagolih. To bi dalo obilo vajne tvarine.

Da se obravnavana tvarina učencu ne raztroši in razgubi, da se bo mogla večkrat za nalogo rabiti, da jo bo mogoče ob pripravnem času ponoviti in da bo mogel dom sodelovati, morala se bo tvarina vpisavati učencu v posebno knjižico, katero rabi v šoli in jo naj jemlje tudi na dom. Vsaki vrsti vaj odmeri naj se v tej knjižici poseben oddelek tako, da je n. pr. prvih 5 listov za samostavnike, drugih 10 za pridevnike, spet drugih 10 za glagole itd.

Posebne važnosti je v teh „jezikovnih“ vajah ponavljanje. Bolj kakor drugod velja tukaj pravilo: Ne prej novega, dokler staro ne ide, in ko greš k novemu, ponovi staro.

f) Vežbanje glasa.

Glas učitelj gluhomememu učencu vežba in govorila uri, ako seže prilično po tem ali onem glasu in zahteva, da ga izgovarja otrok zdaj kratko zdaj dolgo, zdaj krepko, zdaj rahlo. Ko že zna več glasov izgovarjati, skuša naj jih med seboj vezati, bodi si v samovoljne skupine, ali v zloge in besede. Besede so z ozirom na njihov pomen učencu še raztolmačiti. Vrh tega je učiti in vaditi otroka, da bo znal po črkah in od ust brati, kar vé izgovarjati.

Ako bi znabiti prišel učitelj v tem pouku do takih besed, katere bi se dale poleg telokretov za sporazumevanje z otrokom porabiti, recimo ata, mama, papa, baba, bob, luč, moč itd., naj se jih učitelj v občevanju z malim gluhomuteem dosledno poslužuje in zahteva, da jih tudi on rabi.

To je sedaj vse, kar se gledé vežbanja glasa in govoril naj stori. Da bi učitelj v ljudski šoli redno izvabljal glase gluhomemu otroku ter ga sistematično učil glasovnega jezika, se niti ne tirja, niti ne priporoča. Če bi bil učitelj tudi toliko požrtvovalen, da bi hotel učiti gluhomuteca govoriti, se mu to naravnoč odsvetuje, ker je redno poučevanje v glasovnem jeziku, zlasti izvabljanje in spajanje glasov tako težko, da more v tem le tisti uspešno poučevati, kateri je v kaki gluhomemnici ta pouk opazoval ter se je sam v njem vadi in uril. Celo večletnega vežbanja je treba, prej ko postane učitelj spreten v izvabljanju in spajanju glasov ter v uvajanju učenca v glasovni jezik. Kar se v tem početnem pouku iz glasovnega jezika, čisto posebno v izzivanju in združevanju glasov greši, se navadno še v gluhomemnici ne more več popraviti; in če se tudi kaka napaka popravi, stane učitelja strokovnjaka tako popraviljanje napak mnogo več truda in časa, kakor da bi tisto stvar novo učil.

Ljudski učitelj naj tedaj svojega gluhonemega učenca seznanil le s takimi glasi, katere dobi iz njega popolnoma čiste in jasne; če je kateri zamolkel, naj ga rajši pusti. Spajanje glasov vadi naj tudi le take, katere dobro stečejo, ako se glasi ne izlivajo čisto in brez spodtike drug v drugega, je boljše, da v istem združenju neha.

Mnogokrat da gluhonem otrok v prostem občevanju s svojimi součenci kak čist jezikoven glas od sebe. Po takem glasu je kar seči ter otroka navajati, da ga večkrat zaporedoma izgovori in si ga zapomni.

Ker pa ni učitelj vsakokrat prisoten, da bi mogel glas slišati in od otroka zahtevati, da ga ponovi, naj stori to po njegovem navodu kateri izmed večih polnočutnih otrok; seveda je treba poprej malega gluhomutca poučiti, da se ne bo obotavljal, ampak hitro storil, kar zahteva v takem slučaju od njega njegov večji součenec. Enako je gluhonem otrok z ozirom na glase, ki jih da od sebe doma, opazovati ter navajati, da si prave zapomni.

K koncu hiteč, priporočim še enkrat učiteljem gluhoneme otroke in gluhomutce sploh. Usmilite se jih, bodite jim skrbni učitelji in odgojitelji, svetovalci in zagovorniki; Bog vam bo povrnil, kar ste jim dobrega storili!

Tiskovne in druge pomote:

Na strani v vrsti	naj stoji	mesto	Na strani v vrsti	naj stoji	mesto
5.	20.	rokoma	29.	24.	njegove
7.	12.	pouka	29.	50. in 51.	Klopstock
7.	35.	Kar	30.	17.	Avgust
7.	44.	češče	30.	38.	Reich
9.	13.	Weissenfelsu	31.	12.	kolikor
10.	14.	opazovanju	31.	34.	teoretik
12.	16.	omejene	31.	35.	delu
15.	41.	tem	32.	17.	Avstrijan
17.	14.	kakor	34.	5., 17., 19.	Krajska
18.	8.	usta	37.	8.	sluščimi
20.	43.	česar	37.	34.	rodi
21.	1.	premakljivimi	38.	40.	svojim
21.	1.	nadaljšajoč	39.	40.	nebu
21.	23.	čim	40.	40.	čimar
21.	24.	kakovostnih	41.	3.	naukih
21.	24.	pridevnikih	42.	24.	rekoč
24.	39.	obrazovanju	43.	29.	pozoren
25.	19.	glušec	43.	32.	da se seznanil
25.	40.	Aristotel	43.	44.	izvablajo
26.	2.	smatrati	44.	29.	gluhonemem
26.	4.	Kvintija	45.	35.	gluhonemim
26.	35.	čemar	45.	35.	obravnavati
26.	37.	Franciscus	45.	41.	in
26.	14.	čemar	46.	15.	računanju
28.	16.	kjer	46.	20.	Enako
28.	45.	vse	48.	1.	opak
29.	23.	Kot sina	48.	11.	kolikor

Razen teh je gledé pisave in stavkovih ločil še nekoliko drugih pomot, katere pa naj blagovoli čitatelj sam popravi.

Kazalo.

I. Gluhonemi in nja obrazovanje.

	Stran
Kaj je gluhtonemost?	4
Stopinje gluhtonosti	6
Uzroki gluhtonosti	7
Se-li more gluhtonost ozdraviti?	9
Kako se je prepričati, če je otrok gluht?	10
Posledica gluhtonosti	
1. gledé na jezik	10
2. " " razvijanje telesa	11
3. " " " uma	11
4. " " " srca in nra- nega značaja	12
Teloglobinno govornjenje	14
Glasovni jezik	
1. Izvabljanje glasov	17
2. Branje od ust	20
3. Kako uvesti gluhtonemega v gla- sovni jezik?	23
Učni predmeti v gluhtonemnici	23
Gluhtonemi po svojem izstopu iz gluho- nemnice	
1. Katerega posla naj se poprime	23
2. Kako je z gluhtonemimi občevati	23
3. Katere pravice in dolžnosti ima gluhtonemi kot državljan	24
Zgodovinska črtica o obrazovanju glu- honemih.	
I. Gluhtonemi so bili, a ostali so brez pouka	
1. pri Izraelcih	25

	Stran
2. pri starih Helencih	25
3. " " Rimljanih	25

II. Posamni gluhtonemi se po- učujejo

1. Rudolf Agricola	26
2. Joahim Paša	26
3. Pedro de Ponce	26
4. Ramirec de Carrion	27
5. Dr. John Bulwer	27
6. Van Helmont	27
7. Aman	27
8. Rodigro Pereira	27

III. Gluhtonemi se poučujejo v gluhtonemnicah.

1. Charles de l'Epee	28
2. Samuel Heinicke	29

IV. Dopolnjevanje metode in po- bčenje pouka za gluho- neme

1. Nasveti vodij gluhtonemnic	31
2. Nasvet Čeh-ov	31
3. " Graser-jev	31
Gluhtonemnice na Avstrijsko-Ogrskem	32
Pregled gluhtonemnic avstrijsko-ogrskih in nekaj stat. podatkov	33

II. Gluhtonem otrok v hiši svojih starišev pa v domači šoli.

	Stran
Splošne opomnje	35
Gluhtonem otrok v hiši svojih starišev	
1. Nja telesna odgoja	36
2. Odgoja z ozirom na razum	37
3. " " " " nravnost	38
4. " " " " nabožnost	39
Gluhtonem otrok v domači šoli	
1. Splošne opomnje pa postavne določbe gledé obrazovanja gluho- nemih	40
2. Sprejem otroka v šolo	41

	Stran
3. Kako uvesti gluhtonemega otroka v šolsko življenje, in kako posto- pati z njim v šoli?	42
4. Učna tvarina in učni načrt	43
a) Šolski red in strah	44
b) in c) Pisanje in risanje	44
O nazornem nauku	44
d) Računanje	45
e) Vaje v jeziku	47
A. Samostavniki	48
B. Pridevniki	49
C. Glagoli	51
f) Vežbanje glasa	54

n
5
5

6
6
3
7
7
7

3

Knjige in spisi, ki sem jih rabil:

(razen že imenovanih)

- J. D. Heil*, Der Taubstumme und seine Bildung.
Hill, Die Geistlichen und Schullehrer im Dienste der Taubstummen.
J. Eo. Höltrigl, Die Heilung der Taubstummen.
U. K. Schöttele, Lehrbuch der Taubstummen-Bildung.
A. Zeyringer, Zapiski iz njegovih predavanj.
E. Partisch, Anleitung für Volksschullehrer zur Behandlung taubstummer Kinder.
E. Rössler, Vorbereitung taubstummer Kinder.
R. Niedergesäss, Geschichte der Erziehung und des Unterrichtes.

